Atelier Fryslân

Werkplaats voor Ruimtelijke kwaliteit

Watersportkernen en ruimtelijke kwaliteit

het waterfront van Heeg als voorbeeld

Watersportkernen en ruimtelijke kwaliteit

het waterfront van Heeg als voorbeeld

Bennekom / Leeuwarden . september . 2009

Atelier Fryslân

werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit

(1) inleiding 6

Deel 1 Ruimtelijke kwaliteit van watersportkernen

(2) Karakteristiek van de Friese watersportkernen 12

(3) Bouwstenen voor ruimtelijke kwaliteit van waterfronten 32

Deel 2 Masterplan Waterfront Heeg

(4) Analyse Heeg 36

(5) Masterplan waterfront Heeg: hoofdlijnen 48

(6) Waterfront Heeg: verbeelding 54

(7) Aanbevelingen, prioriteiten, vervolgacties 70

(8) literatuurlijst 74

(9) colofon 76

(1) Inleiding

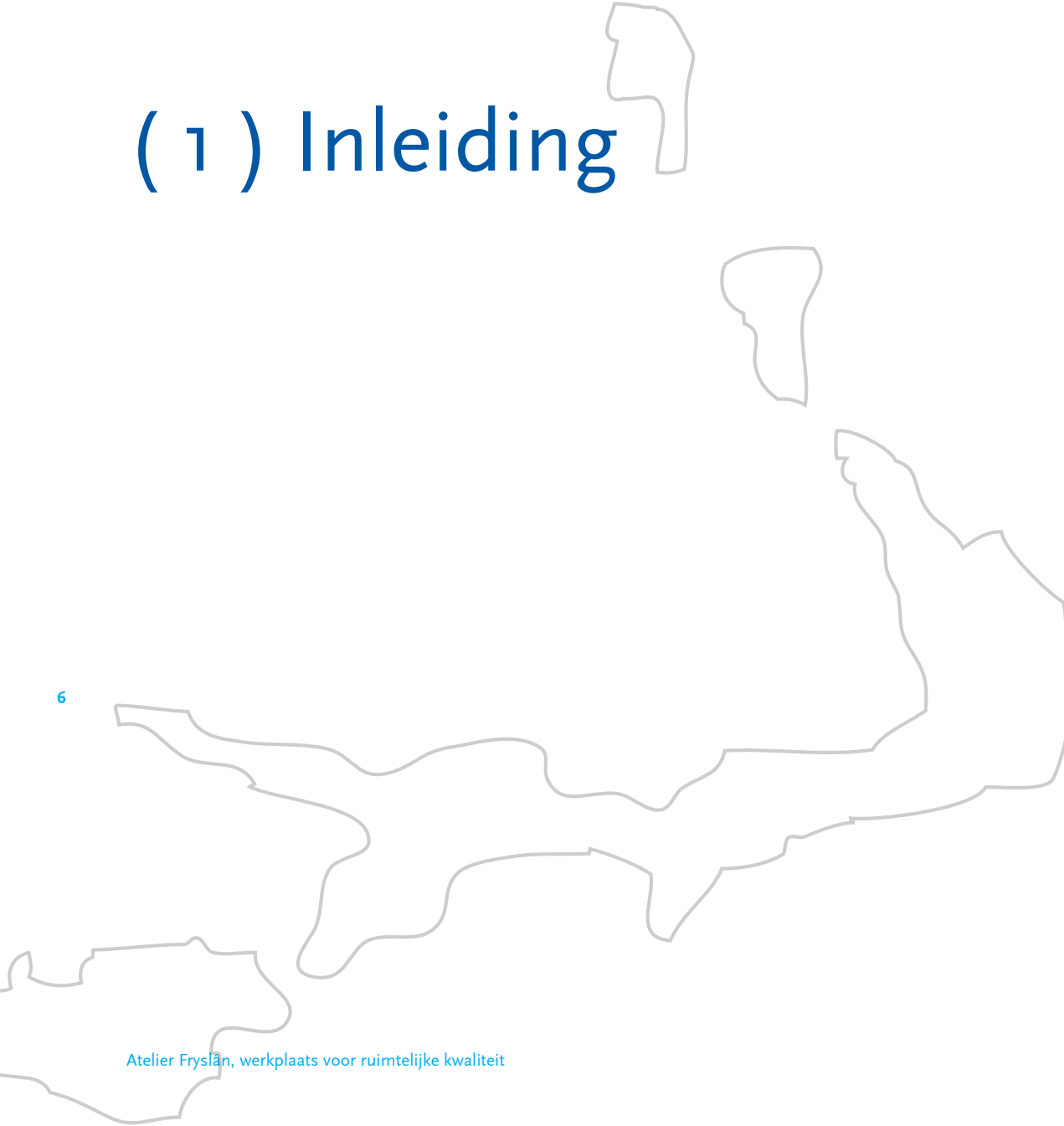

Aanleiding
Voor u ligt het onafhankelijke advies van Atelier Fryslân over watersportkernen en ruimtelijke kwaliteit. Het advies vloeit direct voort uit het Friese Merenproject. Het Friese Merenproject heeft als doel een kwaliteitsverbetering in het Friese Merengebied te realiseren. Het achterliggende idee is een versterking van de marktpositie van de sector recreatie en toerisme in het gebied. In de eerste fase van dit project (2001-2006) is vooral gekeken naar een verbetering van de watergangen. Er is daadkrachtig gewerkt aan de verbetering van vaarroutes resulterend in onder andere een reeks van prachtige nieuwe aquaducten.

Masterplannen Ruimtelijke Kwaliteit waterfronten
Vanaf februari 2007 tot 2013 loopt de tweede fase van het Friese Merenproject, in deze periode staat -meer dan in de eerste fase- de ruimtelijke kwaliteit centraal. De tweede fase kent drie programmalijnen: één daarvan is 'meer bestedingen aan de wal'. Hierin gaat het ondermeer om maatregelen die gericht zijn op investeringen in de ruimtelijke kwaliteit van waterfronten, van toegangspoorten en watersportkernen. In het kader van deze programmalijn worden circa twintig Masterplannen Ruimtelijke Kwaliteit Waterfronten gemaakt. Deze plannen zijn een eerste stap bij het stimuleren van extra bestedingen aan de wal. Op basis van zo'n masterplan kunnen uitvoeringsmaatregelen worden gedefinieerd. Het gaat daarbij enerzijds om het verbeteren van de toegankelijkheid, anderzijds om het vergroten van de aantrekkelijkheid. De in de masterplannen beschreven uitvoeringsmaatregelen kunnen variëren van het verbeteren van de recreatieve routes tot het saneren en herstructureren van bebouwing aan het waterfront.

Pilot Heeg
De kern Heeg leent zich bij uitstek voor een pilot in het kader van de masterplannen Ruimtelijke Kwaliteit. De gemeente Wymbritseradiel wil uitvoering geven aan het in november 2008 vastgestelde Masterplan Heeg 2008-2018. Dit plan geeft de hoofdlijnen van het ruimtelijk beleid van de gemeente voor de kern Heeg weer. Alvorens met de voorbereiding van deelprojecten kan worden gestart, is eerst overeenstemming nodig over het ambitieniveau van uitstraling en inrichting. Er is behoefte aan handvatten voor de rode (kwaliteits)draad van de deelprojecten. Ook wil de gemeente invulling geven aan de kaderstelling Friese Merenproject tweede fase, waarbij de verhoging van de ruimtelijke kwaliteit van Heeg op de overgang van water naar land een wezenlijk onderdeel is.
De gemeente Wymbritseradiel en het Projectbureau Friese Meren hebben gezamenlijk het Atelier Fryslân gevraagd te adviseren bij het opstellen van een Masterplan Ruimtelijke Kwaliteit. De kern Heeg wordt als pilot verder uitgewerkt en moet gezien worden als een eerste in de reeks van circa 20 masterplannen. De gemeente beoogt met de pilot tot een gezamenlijk ambitieniveau te komen voor de ruimtelijke kwaliteit van alle initiatieven en ontwikkelingen grenzend aan de oevers. Het advies moet uitgangspunten, aanknopingspunten en principes voor het waterfront van Heeg opleveren die randvoorwaardenstellend zijn voor de verdere ontwikkeling. Het Friese Merenproject beoogt met de pilot te komen tot gerichte verbeteringsmaatregelen ten aanzien van toegankelijkheid en aantrekkelijkheid van het waterfront en wil een werkwijze aangereikt krijgen voor de andere masterplannen.

Voor de beantwoording van deze complexe vraag heeft Atelier Fryslân samenwerking gezocht met Ank Bleeker en Anneke Nauta landschapsarchitecten BNT. Dit bureau heeft een grote staat van dienst op het gebied van ruimtelijk ontwerp en een grote affiniteit met het gebied. In het proces van visievorming voor dit advies is drie keer vruchtbaar overleg geweest met een klankbordgroep bestaande uit vertegenwoordigers van belangengroepen uit het dorp Heeg. Tevens is er regelmatig overleg geweest met een ambtelijke projectgroep. Het communicatieproces is ondersteund door bureau Noordtij. Een verslag van het communicatieproces met leerpunten is als apart boekje beschikbaar.

Doel en essentie van dit advies

Het uiteindelijke doel van dit advies is dus tweeledig: enerzijds gaat het om aanleveren van bouwstenen voor de aanpak van alle nog te maken masterplannen en anderzijds om het ontwikkelen van een visie op de gewenste toekomst van het waterfront Heeg vanuit het aspect ruimtelijke kwaliteit. De verschillende bouwstenen zijn daarbij niet los van elkaar te zien. Het samenspel tussen de bouwstenen zal tot integrale opgaven leiden op het gebied van ruimtelijke kwaliteit. In deel één van het advies wordt de keuze van de bouwstenen nader toegelicht.

In deel twee van het advies is voor de watersportkern Heeg op prikkelende wijze verbeeld waar het samenspel tussen de verschillende bouwstenen toe kan leiden. Op basis van voorbeelduitwerkingen wordt getoond dat met soms eenvoudige middelen een grote kwaliteitsslag kan worden gemaakt. Het gaat om maatwerk. Voor elke watersportkern zal in de toekomst een specifiek, integraal plan moeten worden gemaakt op basis van de elf aangegeven bouwstenen.

Een belangrijk onderdeel van dit advies is de prioritering van ingrepen. Niet alles kan tegelijk. Vanuit het oogpunt van ruimtelijke kwaliteit is een volgorde gemaakt in urgentie. Wat is op korte termijn voor Heeg het belangrijkste op het gebied van ruimtelijke kwaliteit en wat heeft een minder grote prioriteit?

Integrale opgave

Een belangrijke conclusie van dit advies is dat de ruimtelijke kwaliteit van een watersportkern uit veel meer bestaat dan het waterfront alleen. Het is een integrale landschappelijke en stedebouwkundige opgave. Hoe is bijvoorbeeld de routing van weg naar water? Waar kan je op een aantrekkelijke manier parkeren en overstappen? Juist aan de landzijde is vaak sprake van een achterkantsituatie en is veel winst op het gebied van ruimtelijke kwaliteit te behalen.

Menging van functies en openbaarheid van oevers

En...kies voor menging en openbaarheid van oevers. Monofunctionele vakantiehuisjesterreinen aan geprivatiseerde oevers zijn funest als je het hebt over de aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van watersportdorpen. Het landschap is van iedereen. De ruimtelijke kwaliteit van watersportkernen is gebaat bij een fijnkorrelige menging van (permanent) wonen, werken en recreatie. Het zorgt voor levendigheid, ook buiten het hoogseizoen.

Landschap als basis

Voor alles dient het cultuurhistorisch gegroeide landschap dé basis te zijn voor elke toekomstige verandering. Verandering is het enige onveranderlijke in het landschap, maar zorg dan wel dat met de specifieke kwaliteiten van de plek zinvol en respectvol wordt omgegaan.

De twee delen van dit advies samen zijn een inspirerend kader geworden voor een verdere kwalitatieve groei van één van de mooiste landschappen van Fryslân; het Friese Merengebied.

Leeuwarden, september 2009

Peter de Ruyter, landschapsarchitect
leider Atelier Fryslân, werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit

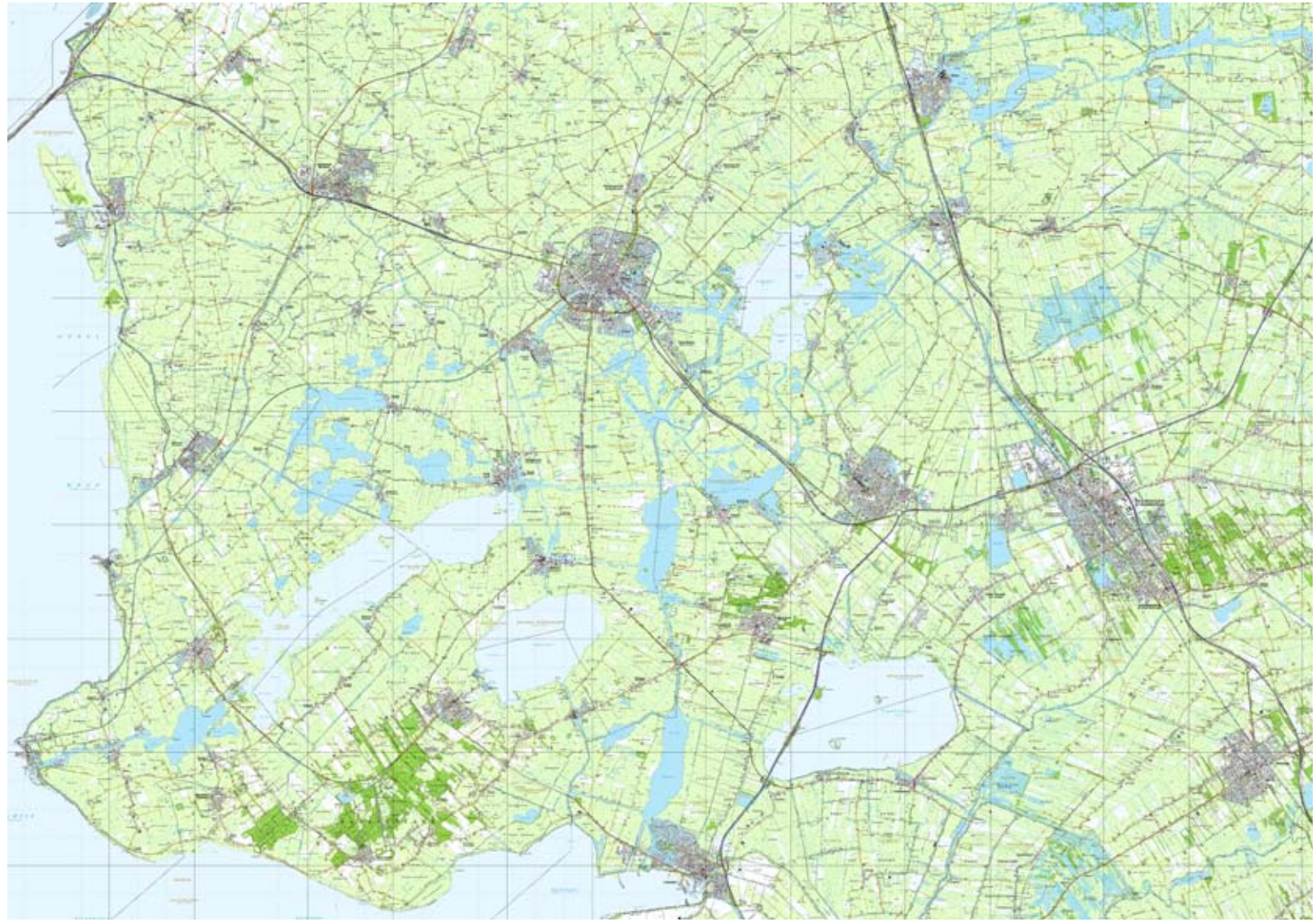

Het Friese Merengebied

Ruimtelijke kwaliteit van watersportkernen

zeilen met historische schepen op de Oudegaasterbrekken

(2) Karakteristiek van de Friese watersportkernen

De Friese watersportkernen hebben elk een eigen identiteit. Maar er zijn er ook gemeenschappelijke kenmerken die ze samen aantrekkelijk maken voor recreanten:

- ze liggen mooi verankerd in het landschap,
- het zijn compacte nederzettingen in een weids landschap met grotendeels lage aaneengesloten bebouwing,
- er zijn verre zichten naar het landschap,
- het historische karakter,
- er is een fijnkorrelige menging van functies,
- bebouwing ligt aan een eenvoudig stratenpatroon met smalle straten en stegen in een fijn vertakt netwerk,
- er zijn enkele accenten of hoofdmomenten zoals een kerk en kerkring, een molen, een voornaam huis of een melkfabriek,
- de dorpen zijn dooraderd met vaarten en sloten, de oevers zijn vaak openbaar toegankelijk,
- de huizen hebben verzorgde tuintjes, hagen, de dorpen zijn groen.

Bijna alle watersportdorpen zijn in de vorige eeuw fors gegroeid, met uitzondering van een enkele kleine kern zoals bijvoorbeeld Sandfirden. De meeste uitbreidingen dateren van na de tweede wereldoorlog, vooral van de laatste 20 jaar. Bij de oudere uitbreidingen zien we het voortborduren op de bestaande eenvoud. Wel is dan al sprake van projectmatige ontwikkelingen i.p.v. uitbreiding langs straten. In de jaren 70 zijn herbergzaamheid en differentiatie richtinggevend voor de nieuwbouw. De uitbreidingen zijn in zichzelf gekeerd, straten zijn bochtig, er komen woonerven.

De architectuur is afwisselender en raakt zijn eenvoud kwijt. De woningen worden gaandeweg groter, er komen meer vrijstaande woningen. Er ontstaan ook steeds grotere complexen met alleen maar recreatiewoningen. De bedrijfsterreinen groeien. Vanaf de jaren 80/90 wordt wonen aan het water een nieuw ideaal, dat zich daarna bijna tot een 'must' ontwikkelt. Voor bijna iedere dorpsuitbreiding wordt nu water gegraven. Het water is echter vaak woonwater, nauwelijks dorpswater en nog minder openbaar vaarwater. Ook is er schaalvergroting in de jachthavenontwikkelingen, winterstalling, boothuizen. Door deze ontwikkelingen worden dorpse kwaliteiten aangetast. Als je de topografische kaarten door de jaren heen bestudeert, valt op hoe omvangrijk de dorpen in de afgelopen 50 jaar zijn gegroeid.
Momenteel groeit het besef dat het zo gewaardeerde karakter van de dorpen beschermd en versterkt moet worden. Tegelijk is er ook ruimte nodig voor nieuwe ontwikkelingen, er worden plannen gemaakt om de waterrecreatie te stimuleren en om meer bestedingen aan de wal tot stand te brengen. Hoe kunnen nieuwe ontwikkelingen zo worden vormgegeven dat ze juist een bijdrage leveren aan de aantrekkelijkheid van de watersportdorpen in het Friese Merengebied als totaal? Wat bepaalt de ruimtelijke kwaliteit?

In het beleid is gedefinieerd dat er drie componenten zijn: **belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde**. In onderlinge wisselwerking bepalen ze of een plek ruimtelijke kwaliteit heeft of niet. Allereerst een poging om deze nog vrij abstracte begrippen iets verder te ontrafelen.

Joure: in 1904, 1960 en 2005

Sloten: in 1905, 1960 en 2005

vaart tussen de Weisleat en de Rintsjepoel met boerenerven

Belevingswaarde
Eén van de drie componenten van ruimtelijke kwaliteit, de belevingswaarde, is in opdracht van de provincie onderzocht vanuit het perspectief van de waterrecreanten (Fryslân vanaf het water. Beleving van ruimtelijke kwaliteit van het Friese landschap door waterrecreanten. Februari 2008). Uit het onderzoek blijkt dat de beleving van waterrecreanten sterk bepaald wordt door:

- de historie en karakteristieke kwaliteiten; een historische sfeer met oude kernen, boerderijen, historische elementen met een verhaal, klassieke boten en oude bomen wordt positief beoordeeld.
- een gevarieerd landschap; afwisseling tussen een weids landschap en compacte dorpjes en stadjes wordt gewaardeerd.
- passende nieuwbouw, die goed aansluit bij het oude dorp, passend materiaalgebruik zoals hout en andere natuurlijke materialen en passende kleuren (groen, crème, oker, rode daken etc.). Er wordt negatief geoordeeld over verkeerde schaalverhouding: te hoge en grote gebouwen, te grote hoeveelheden (veel windmolens, grote recreatiecomplexen), ook over afwijkende architectuur en afwijkende materialen (RVS en felle kleuren: wit, geel, blauw).
- passende voorzieningen voor recreatie die zich voegen naar het landschap
- het beeld van de horizon
- het beheer van de kades; het moet er netjes uitzien
- natuurlijkheid, rietoevers, eilanden en vrije ligplaatsen, variatie in flora en fauna worden gewaardeerd.

Gebruikswaarde en toekomstwaarde
Voor de begrippen gebruikswaarde en toekomstwaarde is ons geen direct aan de waterrecreatie gerelateerd onderzoek bekend, daarom grijpen we terug op het begrippenkader uit de Nota Ruimte, ook de Matrix Ruimtelijke Kwaliteit van het ministerie van VROM geeft enkele handvatten.
Van een hoge gebruikswaarde is sprake als de ruimte op een veilige wijze gebruikt kan worden voor verschillende functies (wonen, werken, recreëren, infrastructuur), deze functies elkaar niet hinderen, ze elkaar zo mogelijk versterken. Het draait o.a. om bereikbaarheid, toegankelijkheid, efficiëntie, verscheidenheid en keuzevrijheid.

Bij toekomstwaarde gaat het om kenmerken als duurzaamheid, biodiversiteit, robuustheid en stevigheid, aanpasbaarheid en flexibiliteit in de tijd, zowel wat betreft geschiktheid voor nieuwe gebruiksvormen als ontvankelijkheid voor nieuwe culturele en economische betekenissen. Ook de beheerbaarheid van de ruimte is van belang.

Bouwstenen voor ruimtelijke kwaliteit
Ruimtelijke kwaliteit is en blijft een abstract begrip; Het wordt door zeer veel factoren beïnvloed. Wij denken dat uit de vele aspecten elf bouwstenen te destilleren zijn, die vooral de ruimtelijke kwaliteit bepalen.

Hierna volgt een toelichting op de aandachtspunten. We laten zien wat er gebeurt als het niet goed gaat en geven voorbeelden van hoe het wel zou moeten.

doorwerking van de landschappelijke onderlegger in de structuur van Heeg

Doorwerking landschappelijke onderlegger

De meeste watersportdorpen in het Friese Merengebied liggen van oudsher niet pal aan het grote water, maar iets achteraf en beschut. Dat geldt bijvoorbeeld voor Balk, Gaastmeer, Woudsend en ook voor Heeg. In de periode dat de dorpen ontstonden was bescherming tegen wind en water erg belangrijk.

De ligging van de dorpen ontleent haar logica dikwijls aan de bodemsituatie. Vaak zijn net iets hogere, daarmee drogere, plekken in het landschap de aanleiding geweest voor de vestiging van dorpen en steden:

- op een keileemrug (Warns, Balk)
- op een zandrug of zandkop (Oudega, Sandfirden en Joure)
- op een hogere kleirug tussen IJlst en Woudsend (Hommerts/Jutrijp, Woudsend)
- op een terp (Akkrum)

Naast landschappelijke kenmerken is ook de ligging aan water en wegen van belang. In de provincie Fryslân waren zelfs in het begin van de 20e eeuw nog niet alle nederzettingen met wegen ontsloten. Voor de dorpen in het Friese Merengebied kan op basis van de ontstaansgeschiedenis een onderscheid gemaakt worden tussen:

- oeverdorpen, ontstaan aan de oever van open water
- vaartdorpen, ontstaan aan vaart of doorgaand water
- terpdorpen, ontstaan op een terp
- wegdorpen, ontstaan langs een weg
- Friese esdorpen, ontstaan op een keileemrug
- zuiderzeenederzettingen, ontlenen hun bestaansrecht aan de Zuiderzee, nu IJsselmeer

De ligging van de dorpen aan water, vaarten en wegen bepaalt ook nu voor een belangrijk deel de opbouw. Het oorspronkelijke agrarische kavelpatroon werkt door in de opbouw van de oudere dorpsuitbreidingen. Het geeft de dorpen een uniek en eigen karakter. In de structuur van Heeg is dat te zien.

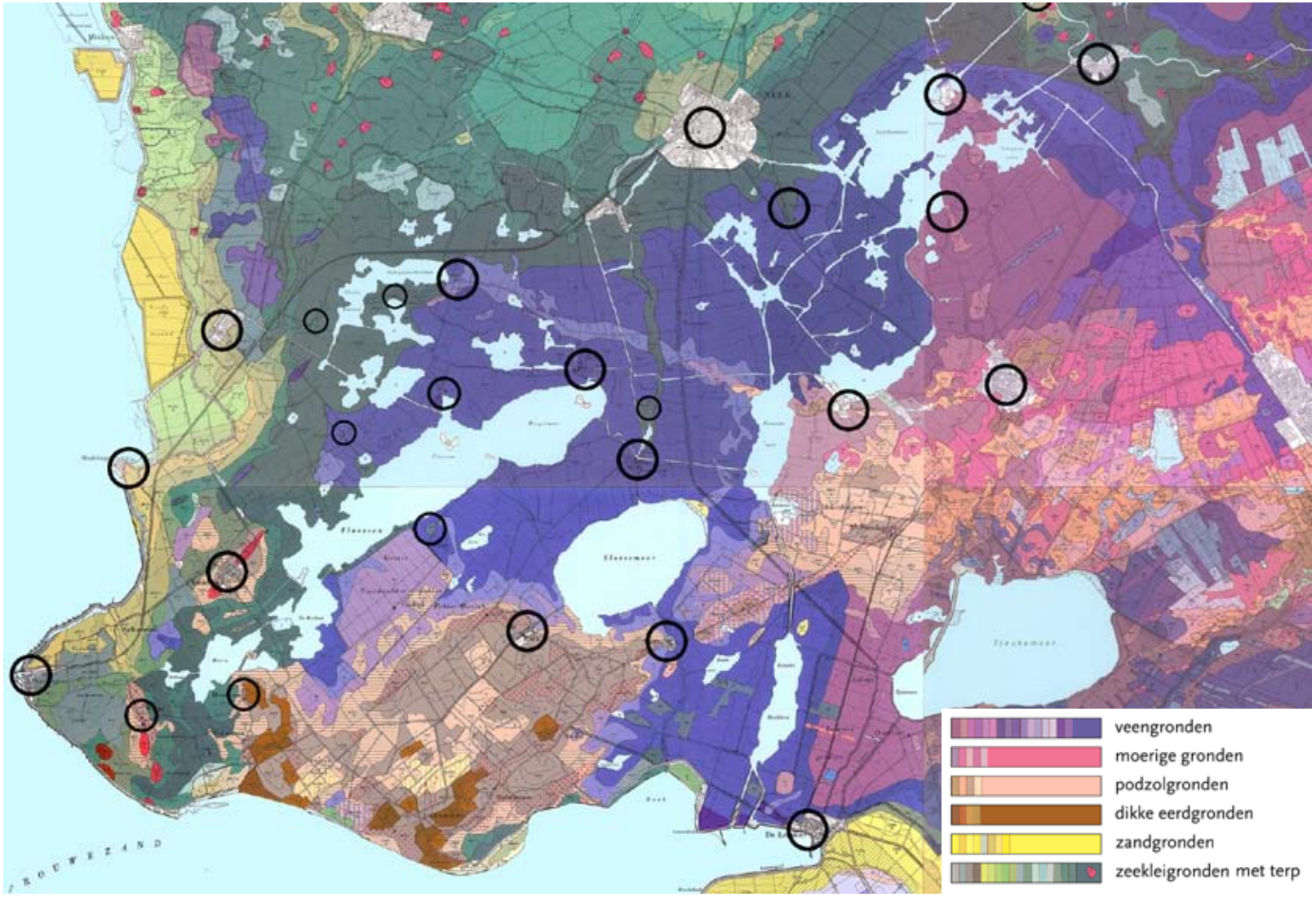

bodemkaart Zuidwesthoek met de watersportkernen

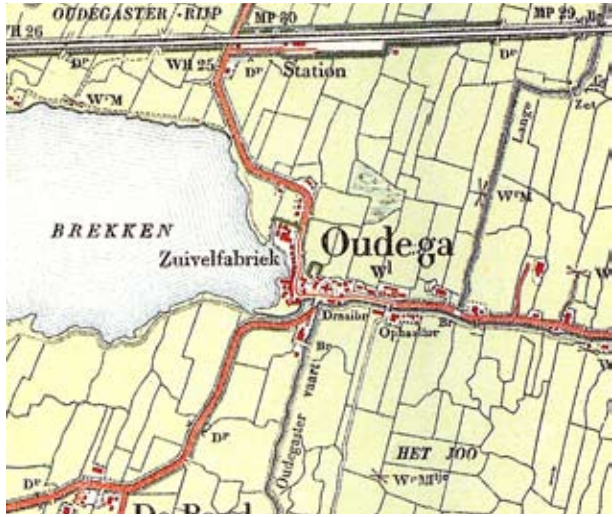

Oudega (1904): ontstaan als vaartdorp en naar het meer gegroeid

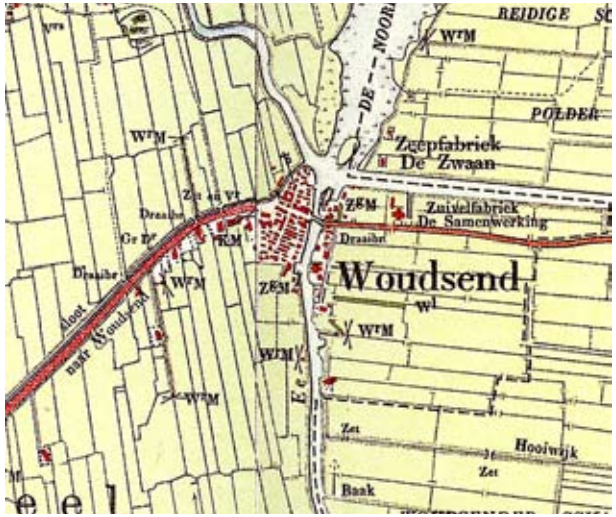

Woudsend (1904): onstaan als vaartdorp, de weg is van later datum

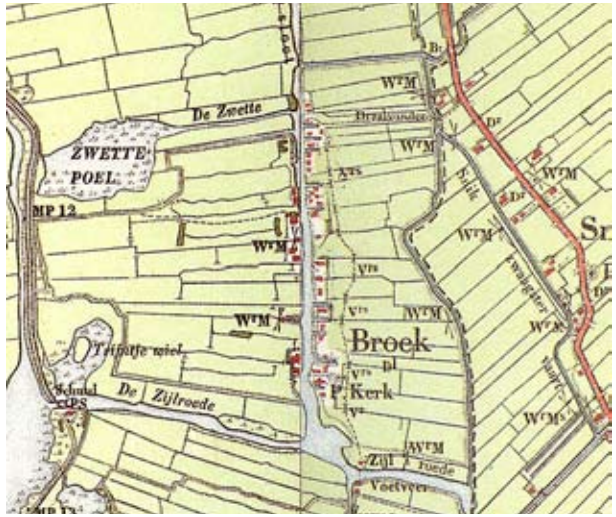

Broek (1904): onstaan als vaartdorp, lang niet onsloten over de weg

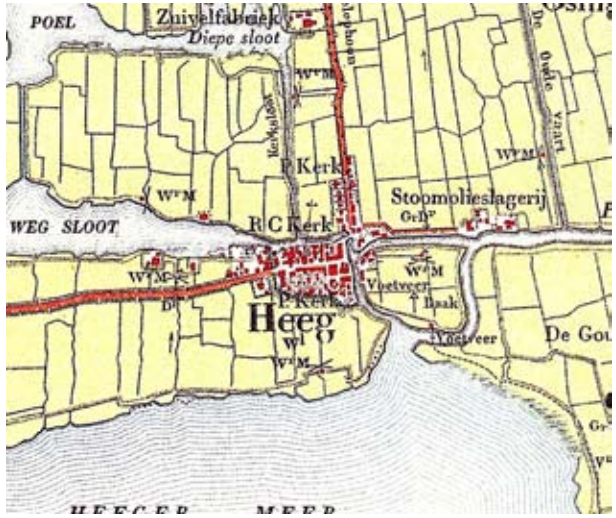

Heeg (1905): ontstaan als vaartdorp en naar het meer gegroeid

Sloten (1905): onstaan langs de vaart

Oppenhuizen en Uitwellingerga (1904): onstaan als vaartdorpen

Terherne: loodsen ingepast in het landschap

silhouet bedrijfsterrein Woudsend: opvallende kleuren en geen inpassingsmaatregelen

Bij de recente dorpsuitbreidingen zijn de kenmerken van de oorspronkelijke verkaveling soms geheel genegeerd waardoor buurten ontstaan die overal voor kunnen komen.

Het silhouet in het landschap

De aantrekkelijkheid van dorpen wordt ook bepaald door de manier waarop ze in het landschap van een afstand te zien zijn. Jammer genoeg zijn de dorpssilhouetten er de afgelopen decennia niet mooier op geworden door de vaak grootschalige dorpsuitbreidingen. De discussies over teveel opvallende vakantiecomplexen, witte schimmel en over al maar uitdijende bedrijfsterreinen zijn bekend. Er is heel wat ergenis.

Maar er zijn ook wel goede voorbeelden. Het is niet zo moeilijk is om verbeteringen aan te brengen. De gemeentes zouden meer regie moeten voeren en ruimte moeten claimen voor beplanting. Een stevig en helder welstands- en beeldkwaliteitsbeleid kan hierin ook een sturende rol spelen. Het is onduidelijk waarom dit tot nu toe zo weinig uit de verf is gekomen.

Grou: parkeren in de rommelzone

dorpsentree Langweer: benadering van het dorp vanaf het oosten

Grou: parkeren in het dorpshart

dorpsentree Langweer: iets verder op weg naar het dorpshart

Terherne: vanaf de mooi aangelegde parkeerplaats direct in het Kameleondorp

Balk: auto's erg dominant aanwezig op de kade

Dorps- en stadsentrees en routing naar aanleg- of parkeerplaatsen
De eerste indruk van een dorp is voor een waterrecreant bepalend bij de keuze vaar ik erheen en leg ik aan of vaar ik door? Dorpen die omgeven zijn door een schil van recreatiecomplexen of waar je alleen op grote afstand van het dorpshart kunt aanleggen zijn minder aantrekkelijk dan die met een fraaie uitstraling van verre en aardige passantenligplaatsen in of vlakbij het dorpshart.
Passanten leggen in de eerste plaats aan om iets te eten en drinken en om boodschappen te doen. Het tweede doel is recreatief winkelen en het proeven van sfeer, cultuurhistorie. Passanten willen het liefst op een mooie plek aanleggen dicht bij het dorpshart, anders is de kans groot dat ze doorvaren naar een volgend dorp. Iedere passant schijnt 40-80 euro per dag uit te geven, dus als men doorvaart wordt omzet gemist. (Hypotheses van Reinier Steensma, deskundige op het gebied van waterrecreatie en de bijbehorende financiën.)

Dit geldt ook voor recreanten die met de auto naar het dorp komen. Het best gaat dit als volgt: op een herkenbaar en aantrekkelijk punt het dorp binnen rijden, een logische route richting het dorpshart volgen, de auto parkeren op een parkeerplaats die het aanzien waard is en het dorp niet verstoort en vervolgens door het dorp wandelen langs een aantrekkelijke route met winkels en horeca.
Zo gaat het meestal echter niet. De parkeerplaatsen zijn vaak saaie vlakten, ze liggen óf te ver achteraf óf domineren het dorpshart en de aardige plekken aan het water.

Het netwerk van wandel- en fietspaden en de aansluiting op het vaarnetwerk
De watersportdorpen liggen allemaal in een netwerk van recreatieve routes: vaar- wandel- en fietsroutes. Soms zijn het fijn vertakte netwerken soms is de keuze beperkt.

vaarnetwek van Oudega-W

vaarnetwek van IJlst

boten met hoogte en forse diepgang (m.n. zeewaardige zeiljachten)

boten met hoogte en tot 1,2m diepgang (veel zeiljachten en bruine vloot)

lage boten met 0,4m-0,8m diepgang (zeilboten met strijkbare mast, sloepen)

boten die even uit het water getild kunnen worden (kano's, wherry's)

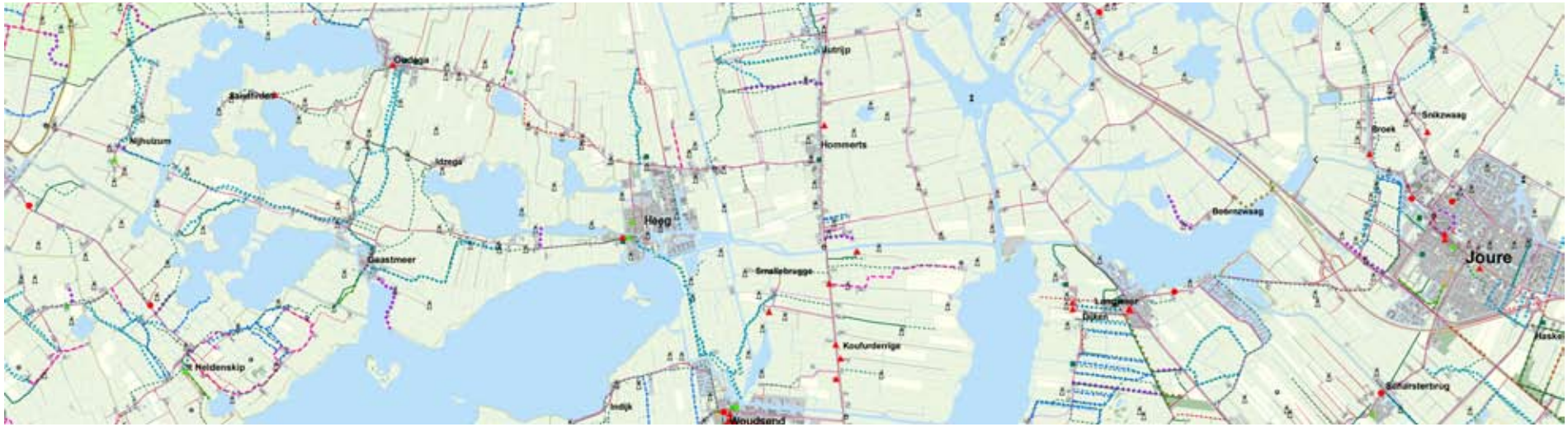

uitsnede uit de kaart “Oude paden nieuwe wegen” van de provincie Fryslân waarop verdwenen paden uit het verleden te zien zijn

Atelier Fryslân, werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit

Sloten: zicht vanuit het stadje naar het landschap

Woudsend: zicht vanaf de brug over de Wimerts

Ieder watersportdorp is te typeren op basis van de mogelijkheden van zijn vaargebied. Er is verschil te maken in het type boten en hun gebruikers:

- boten met grote diepgang, m.n. zeegaande zeiljachten. Ze zijn gebonden aan de doorgaande vaarroutes, beweegbare bruggen en aan diepe meren.
- kajuitzeilboten, wedstrijdzeilboten, boten met geringe diepgang maar wel hoog zodat ze beweegbare bruggen nodig hebben.
- boten met geringe hoogte: sloepen, vletten, fluisterboten, open zeilboten die de mast kunnen strijken, ze kunnen onder de meeste bruggen door.
- kano's en wherry's die gemakkelijk even uit het water getild kunnen worden.

De vaarmogelijkheden rond Heeg zijn uitgebreid, je kunt alle kanten op met allerlei type boten. Een dorp als Oudega-W ligt juist aan het eind, het trekt meer rustzoekers. IJlst is een dorp waar je met kleine boten heel veel mogelijkheden hebt maar waar ook grotere boten op doortocht uit de voeten kunnen.

Fietsen en wandelen in het landschap van de Zuidwesthoek is een mooie manier om het landschap te beleven. Vroeger was er een zeer fijn netwerk van paden, o.a. door de ruilverkavelingen gingen veel oude paden verloren. Er is de laatste jaren het nodige gedaan om het netwerk weer uit te breiden, maar er ontbreken ook nog schakels. De provincie Friesland, de gemeenten en bovenal de dorpsbewoners willen deze mogelijkheden verruimen. Men wil een ommetje kunnen lopen door het dorp en vanuit het dorp in een aantrekkelijke omgeving. Bij watersportkernen is het wenselijk dat je vanaf die wandelroutes regelmatig het water ervaart. Ze moeten bovendien veilig zijn en afwisselend (niet terug over dezelfde route). Het is wenselijk dat er ook trajecten zijn waar de hond uitgelaten kan worden

Het verruimen van de mogelijkheden om te wandelen en fietsen zal ook aantrekkelijk zijn voor waterrecreanten. Het past bij het recreatieve gedrag anno nu. Het aantal vouwfietsen aan boord van schepen neemt toe, er is behoefte aan overstappunten van water naar land en aan plekken waar een fiets gehuurd kan worden.

mix van wonen en bedrijvigheid in Woudsend

Heeg: geprivatiseerde oevers, dichtgezet met schuttingen

mix van watersportbedrijven en woningen in Grou

Grou: privéterrein zicht naar het water volkomen versperd

Gaastmeer: kade met wandelpad en ligplaatsen voor het dorp

Gaastmeer: privé-oever met een vriendelijke uitstraling

Zichtlijnen naar en uitzichten over het landschap
Vanuit de dorpen is er vanouds een hechte relatie met het omringend landschap. Vaak kun je vanuit het hart van het dorp ver weg het landschap in kijken, zoals bij Woudsend en Sloten vanaf de brug. Plekken met een mooi uitzicht zijn wenselijk als rustpunten in het netwerk van wandel- en fietspaden, ze moeten gekoesterd worden.

Schakering van functies
In oude dorpen is sprake van een fijnkorrelige mix van wonen en werken. Winkels liggen verspreid in het dorpshart en soms zelfs daarbuiten, bedrijfjes zijn van een maat dat ze nog passen in het dorpshart. De tendens is al enige tijd dat winkels verdwijnen, woningen tweede woningen worden, omvangrijke vakantiecomplexen zich aan de dorpsranden aan het water nestelen en de horeca in de dorpskern opvallend toeneemt. Daar kan met actief beleid wel aan bijgestuurd worden. Het valt te overwegen om vaker permanent wonen en vakantiewonen te mixen zoals dat bijvoorbeeld in Terherne en Koudum is gedaan. Misschien zelfs met enige bedrijvigheid.

De toegankelijkheid van de oeverzone
Voor zowel bewoners als recreanten is openbaarheid van de waterkanten van groot belang. Men wil het water kunnen beleven en bootjes kijken of vissen. In de kernen van de watersportdorpen is vaak sprake van kades, waar aangemeerd kan worden. Dikwijls is er een asymmetrisch profiel : de kade aan de ene kant, privéwoningen met tuinen aan de andere zijde, denk aan Heeg, Woudsend, Gaastmeer en Oudega. Sommige kernen hebben grachtprofielen: Sloten en Balk aan de Luts zijn daar voorbeelden van. De profielopbouw van de Luts, gaande van het hart van Balk naar het Sleatermar, transformeert van een stenige gracht naar groene oevers die tot aan het meer openbaar blijven. Aan de westzijde loopt de route door als fiets/ wandelpad langs het meer richting Woudsend.

Grou: wandelsteiger bij de passantenhaven

Langweer: wandelpad langs een complex met vakantiehuisjes

Grou: wandelsteiger ter hoogte van woningen

Woudsend: twee oevers, een groot contrast

Sloten: levende geschiedenis bij de passantenhaven

Warga: beleefbare geschiedenis

Wonen aan het water is erg in trek in Friesland. In de meeste gevallen wordt het water helaas privédomein met eigen ligplaats. Dit geldt zowel voor permanente- als vakantiewoningen. Waterwijken vergen veel ruimte, zijn niet compact en het water voegt geen kwaliteit toe aan het publiek domein, alleen zijn er zichtmomenten op de bruggen. Erfafscheidingen tussen de tuinen verstoren het beoogde ruime beeld.

Van belang is dat je langs het water kan blijven lopen. In Grou is hier prachtig in voorzien: met aanvullende steigerwerken kan men nu rond het gehele dorp lopen, terwijl dat voorheen in fragmenten uiteen viel. In Terherne en IJlst zijn fraaie openbare groene routes met voorkanten van woningen en overtuinen. Je loopt niet direct langs het water maar je hebt er wel goed zicht op en aan de overtuinen is veel aandacht besteed. Als de oever dan privé is kan dat op heel veel verschillende manieren worden afgebakend. Jammer genoeg zien we veel afwerende hekken, dichte poorten en schuttingen en verbodsborden. Dat het ook anders kan wordt bijvoorbeeld in Gaastmeer bewezen waar langs de wandelkade ligplaatsen zijn voor kleine bootjes.

Levende en beleefbare geschiedenis

Historische steden en dorpen spreken tot de verbeelding. Het naast elkaar bestaan van oud en nieuw in stedenbouw en architectuur, het respecteren van het bestaande, zorgt voor een zeker welbevinden, de band met het verleden is gebleven, de geschiedenis blijft afleesbaar. Dit is een belangrijk aspect van ruimtelijke kwaliteit. Naast de architectuur, kunnen de inrichting van de buitenruimte, oude bomen, volgroeide tuinen, authentieke verhardingen, bruggen en straatmeubilair daar aan toe bijdragen. Eigentijdse zaken, mits van zorgvuldig gekozen vormgeving, laten het oude en historische des te meer spreken. Ook oude houten schepen, aan de kade gelegen naast geavanceerde scherpe jachten kunnen prettige emoties oproepen en veel sfeer toevoegen aan het gezicht van een watersportdorp.

Langweer: havenkantoor als baken aan het meer

Heeg: bijzondere huis op een markante plaats

Woudsend: niet passend groen op een opvallende plaats

Joure: pontje als bijzondere plek

Langweer: overdekte picknickplaats voor passanten

IJlst: lommerrijke overtuinen

Balk: leilindes

Bijzondere plekken langs het water; oriëntatiepunten, bakens
Een prettig dorp heeft altijd hoofdmomenten, grotere gebouwen bijvoorbeeld waarop je je als op bakens oriënteert. Kerken, monumentale woningen, een fabriek, boerderij in het dorp of molen zijn zulke bakens. Ook bij nieuwe ontwikkelingen en dorpsuitbreidingen moet zorg gedragen worden dat er zulke oriëntatiepunten, hoofdmomenten of accenten deel uitmaken van het ensemble. Ook in de buitenruimte is het wenselijk dat er contrasten zijn in de aard (groen of stenig) en omvang van de ruimte, in maatvoering van straten en waterlopen etc.

Groenstructuur
Groen vergroot eigenlijk altijd de aantrekkelijkheid van dorpen: (over)tuinen met hagen, Bomen, lanen, parkjes en zelfs oude begraafplaatsen vormen soms een aangename groene enclave. Soms gaat het mis bij de sortimentskeuze als voor heel exotische planten wordt gekozen.
Jammer genoeg zijn de bouwkavels tegenwoordig vaak zo krap in verhouding tot de woningen dat er geen ruimte is voor het planten van bomen. In goede uitbreidingsplannen wordt vooral in het openbaar gebied ruimte gereserveerd voor beplanting om dit te compenseren.

Grou: oud en nieuw in harmonie

Heeg: combinatie van wonen en werken met een uitnodigend front naar het water

Heeg: erg hoog, grauw en met een afwerende schutting

Heeg: felle kleuren, weinig ruimte voor groen

Woudsend: brutale architectuur

Gaastmeer: vakantiecomplex mooi ingepast aan het meer

botenhuizen in Grou: niets gedaan aan de inpassing

Architectuur: volumes, maat en schaal, kleur en materialen, maritieme of historische sfeer

Bij de dorpssilhouetten was het al aan de orde, bedrijfsterreinen hebben vaak een minder verzorgde, rommelige uitstraling. De gewenste maritieme sfeer is beperkt zichtbaar vanaf de weg en het water. Hekwerken en loodsen voor winterstalling onttrekken jachthavens en schepen aan het oog, het maritieme karakter gaat verloren. Een goede inpassing van bedrijventerreinen vraagt in de eerste plaats om verankering in het landschap. Door het landschapspatroon en de kavelrichting te volgen, wordt al een eerste stap in de goede richting gezet.

Voor woningbouw geldt hetzelfde, een doordachte aansluiting op de bestaande bebouwing en het omringend landschap zijn gewenst. Verankering vraagt ook om zorgvuldige aandacht voor de randen, openbaarheid en voldoende ruimte voor opgaande beplanting , aandacht voor de confrontatie van nieuwbouw met de veelal open agrarische omgeving. In dit open landschap is veel aandacht nodig voor de architectuur, maat, hoofdvorm en kleur van nieuwe bedrijfsgebouwen en woningen, afstemming op het bestaande, eigentijds maar niet conflicterend met de historische context (beeldkwaliteitsplannen en welstandseisen). Het is gewenst dat de aard van het gebouw zich naar buiten toe manifesteert. Aandacht voor voor- en achterkanten van de bedrijfspercelen en erfafscheidingen. Voorkanten van woningen liggen aan de buitenranden van de buurten, oevers zijn openbaar. Vooral op bedrijfsterreinen is aandacht nodig voor groene straatprofielen met bomen die een samenbindende functie hebben tussen de verscheidenheid aan gebouwen en er moeten ook voetpaden zijn. Men moet zich beperken in reclame-uitingen, niet te veel banieren, vlaggen, verlichting etc.

Op bedrijfsterreinen moet een strenge regie zijn op de uitstraling van de gebouwen; eenheid in hoogte en kleurgebruik van de bouwwerken, via beeldkwaliteitplannen en welstandstoezicht. Ook bij nieuwe woonbuurten, in het bijzonder in de dorpskern of aan de randen van het dorp is supervisie op architectuur en inrichting van de openbare ruimte noodzakelijk. Rondkijkend valt er nog veel te verbeteren. Het is de vraag hoe het welstandstoezicht geïntensiveerd kan worden waarbij ook de context van bouwwerken meer aandacht moet krijgen.

(3) Bouwstenen voor ruimtelijke kwaliteit van waterfronten

De essentie van het advies is dat bij elke ruimtelijke verandering in en om een watersportkern in Friesland met de volgende randvoorwaarden rekening dient te worden gehouden:

1. De landschappelijke onderlegger is de basis.
Elke watersportkern is uniek door zijn specifieke ligging in het landschap. Verschillen in de bodem en historische kavelpatronen moeten ook bij nieuwe ontwikkelingen doorwerken in de structuur. Zo ontstaan plekken met een eigen karakter.

2. Houdt oevers openbaar.
De aantrekkelijkheid en betekenis van watersportkernen zijn gebaat bij openbaarheid van oevers. Neem de oevers op in het continue netwerk van wandelpaden. Houdt bij het ontwikkelen van nieuwe complexen de oevers altijd openbaar.

3. Maak aantrekkelijke entrees vanaf land en water en een logische routing naar parkeer- of aanlegplaatsen.
Zorg voor een prettige en logische route naar parkeer- en aanlegplaatsen. Markeer duidelijk de plekken waar de kern wordt binnengegaan.

4. Zorg voor een samenhangend netwerk van wandel- en fietspaden en sluit het aan op het vaarnetwerk.
Maak per watersportkern een bewuste keuze voor het type boten dat er kan komen en optimaliseer de mogelijkheden voor dat type boten. Creëer ruime mogelijkheden voor een ommetje over land. Maak transferia tussen land en water.

5. Zorg voor zichtrelaties met het landschap.
Waar ben ik? Juist zichtlijnen over land en water vertellen waar je je bevindt. Breng de mooie bestaande vergezichten in kaart en bewaak ze.

6. Kies voor stedenbouwkundige menging.
De ruimtelijke kwaliteit van watersportkernen is gebaat bij een fijnkorrelige menging van (permanent) wonen, werken en recreatie. Het zorgt voor levendigheid.

7. Het silhouet in het landschap is verzorgd.
Er wordt aandacht besteed aan het aanzicht van de kern vanaf het water en het land. Door het aanbrengen van beplanting en door regie over de uitstraling van gebouwen.

8. Borduur voort op de historie van de plek.
Zorg ervoor dat de geschiedenis beleefbaar blijft. Gebruik de geschiedenis als inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen op een eigentijdse manier.

9. Creëer bijzondere plekken aan het water.
Bakens en andere oriëntatiepunten kunnen het waterfront verbijzonderen ten opzichte van andere watersportkernen en zorgen voor herkenbaarheid en zo mogelijk bruikbaarheid.

10. Water én groen zijn belangrijk.
Juist in een watersportkern kan de groenstructuur voor extra sfeer zorgen. Reserveer bij nieuwe ontwikkelingen groeiruimte voor bomen in tuinen en het openbaar gebied.

11. Aandacht voor de beeldkwaliteit van de architectuur.
Zorg voor pure architectuur met natuurlijke materialen en kleuren, passend bij de schaal en maat van de context. Voer regie bij nieuwe ontwikkelingen van planvorming tot en met de uitvoering.

Masterplan waterfront Heeg

passantenhaven Heeg

(4) Analyse Heeg

de vaarmogelijkheden rond Heeg (legenda zie blz 20)

Met de boot naar Heeg

Heeg is een watersportdorp pur sang. De vaarmogelijkheden rond het dorp zijn zeer uitgebreid, je kunt alle kanten op met allerlei typen boten. Het is dan ook druk op het water rond Heeg. Knelpunten voor het varen op zich zijn er eigenlijk niet. Hoewel het de wens is om de vaarrelatie met het prachtige gebied van De Poelen voor kleine stille boten verder te intensiveren. Knelpunten zijn er pas als je naar het dorp zelf wil en wil aanleggen.

Zoals veel watersportdorpen in de Zuidwesthoek is Heeg niet pal aan de Hegemer Mar ontstaan. In de periode dat de dorpen ontstonden was bescherming tegen wind en water belangrijker dan het uitzicht. Heeg is aanvankelijk ook niet richting het water uitgebreid. Ontwikkelingen die met de watersport te maken hebben, werden later juist wel aan de waterkant gesitueerd: It Eilân, Gouden Boaijum, De Pharshoeke en de passantenhaven. Zo is het dorp gaandeweg omringd door een schil van recreatievoorzieningen, jachthavens en vakantieverblijven. Dit is ook wat een recreant vanaf het water ervaart. Er zijn vooral vakantiewoningen zichtbaar. En ondanks de aandacht die er aan besteed is, zijn het toch vooral grote in serie gebouwde complexen van huisjes. Er is weinig afwisseling. Gelukkig verraden de kerktorens in het silhouet nog het dorp dat erachter ligt. De schil van vakantie verblijven aan de buitenrand is voor het aantrekken van recreanten niet gunstig. Gevolg is dat een deel van de waterrecreanten Heeg links laat liggen en doorvaart. Passanten leggen in de eerste plaats aan om iets te eten en te drinken en om boodschappen te doen. Het tweede doel is recreatief winkelen en genieten van sfeer en cultuurhistorie. Dat toont Heeg onvoldoende vanaf het water. Passanten die kunnen aanleggen en zich welkom voelen geven geld uit. Is dat niet het geval dan wordt omzet gemist.

de groei van Heeg in kaartbeelden van 1905, 1960 en 2005

het waterfront van Heeg wordt gedomineerd door vakantiecomplexen

nauwe ingang van De Syl

weinig ligplaatsen in het dorp

menging van functies in het dorpshart

barrière tussen de passantenhaven en het dorpshart

uitzicht naar De Hegemer Mar vanaf It Eilân

Passantenaanlegplaatsen in het dorpshart?
Passanten willen het liefst in het dorpshart aanleggen, maar de ingang naar De Syl is nauw en het aantal ligplaatsen zeer beperkt. Aan de Nijewal is aanleggen niet toegestaan en aan de overkant zijn ook geen mogelijkheden, wellicht bij Foekema, zo daar plaats is. Vroeger kon je de aanlegmogelijkheden even onderzoeken door rond It Eilân te varen. Sinds de vaste brug er is, kan dat voor zeilboten niet meer. Ook langs de Koaldyk, ten noorden van It Eilân, dichtbij de supermarkt, is weinig ruimte. Het gros van de passanten zal uiteindelijk aanleggen in de passantenhaven aan De Hegemer Mar.

Barrière tussen passantenhaven en het dorp
De aanlegmogelijkheden voor passanten liggen niet optimaal ten opzichte van het dorp. De passantenhaven voorziet in een behoefte, maar de supermarkt is ver weg en moeilijk te vinden. Bovendien is de weg van de passantenhaven naar het dorp toe onaantrekkelijk. Een toiletgebouw blokkeert vanuit de haven het zicht op het dorp dan volgt nog een parkeerplaats en een dichtgetimmerd schoolgebouw. Omgekeerd zorgt dit ook vanuit het dorp voor een forse barrière naar het water.

Nauwelijks zicht vanuit het dorp naar het meer
Door de schil van recreatiewoningen is de zichtrelatie tussen het dorp en de Hegemer Mar minder geworden. Alleen bij het strandje en vanaf het pad langs de zuidoever van It Eilân heb je mooi zicht op de Mar. Om dit te verbeteren is er met name op de Pharshoeke een herschikking wenselijk.

Mix van functies in het dorpshart
Het oude dorp (beschermd dorpsgezicht) heeft een prachtig kleinschalig karakter met een maritieme sfeer en kende een fijnkorrelige menging van gebruik: wonen, winkeltjes, bedrijfjes, in potentie een trekker voor waterrecreanten. Het dorpsbeeld is goed beschermd en behouden, maar de mix van functies staat erg onder druk. Meer en meer zijn winkels verdwenen en hebben plaats gemaakt voor horeca of

bottle-neck in de doorwandelbaarheid langs De Syl

pad naar de tunnel naar Gouden Boaijum

wandelnetwerk Heeg: bestaande (oranje), te verbeteren (rood) en gewenste (groen) paden

onaantrekkelijke ingang van de tunnel naar Gouden Boaijum

verruimen vaarmogelijkheden in De Poelen

vaarrelatie met De Poelen intensiveren

staan te koop of te huur. Meer nog dan andere watersportdorpen in de omgeving, is Heeg in de afgelopen decennia enorm gegroeid. De nieuwbouw van de laatste decennia heeft niet de kleinschaligheid en intimiteit van het oude dorp.

Geprivatiseerde oevers en geblokkeerde uitzichten

Het netwerk van routes in het dorp is behoorlijk fijnmazig, maar kent wel een aantal bottle-necks en onduidelijke aansluitingen. De kade van De Syl is opgedeeld in twee delen, van elkaar gescheiden door twee privétuinen totaan het water. Het zuidelijk deel van de kade is moeilijk vindbaar en al is het nog zo aantrekkelijk, speelt het maar een beperkte rol in het openbaar gebied. Het zicht vanaf de kade van De Syl naar de overkant met fraaie oude huizen, tuinen, de palingaak en levendig scheepsverkeer is bijzonder aantrekkelijk en het ruimtelijk hoofdmoment van het dorp.

De route naar het vakantiecomplex Gouden Boaijum is destijds gefaciliteerd met een voetgangerstunnel. Op zich is dat een winstpunt, maar de route kan niet onaantrekkelijker en sociaal onveiliger zijn dan hij nu is. Dit vraagt om aandacht. In de meest recente uitbreidingen van Heeg is helaas doorgaans gekozen voor wonen met privétuinen aan het water en geen openbare oevers. Bij nog op handen zijnde uitbreidingen van het dorp moet de nadruk op openbaarheid van oevers komen te liggen.

Pharshoeke en Gouden Boaijum zijn eigenlijk enclaves voor recreanten, als bewoner van Heeg heb je er niet veel te zoeken. Ook op Gouden Boaijum zijn alle oevers privé-domein en is niet veel te zien van de omringende wereld. Andere zichten op het landschap vanuit het dorp zijn er wel, maar staan soms onder druk, bijvoorbeeld bij It Fabryk tweede fase en bij het Heempark naast transportbedrijf Veenstra. Gelukkig biedt de rondweg een prachtig nieuw zicht op de Weisleat en het natuurgebied.

bedrijventerrein De Skou vanuit het oosten

ruim wegprofiel op De Skou

complex met boothuizen op De Skou, weinig gedaan aan inpassing

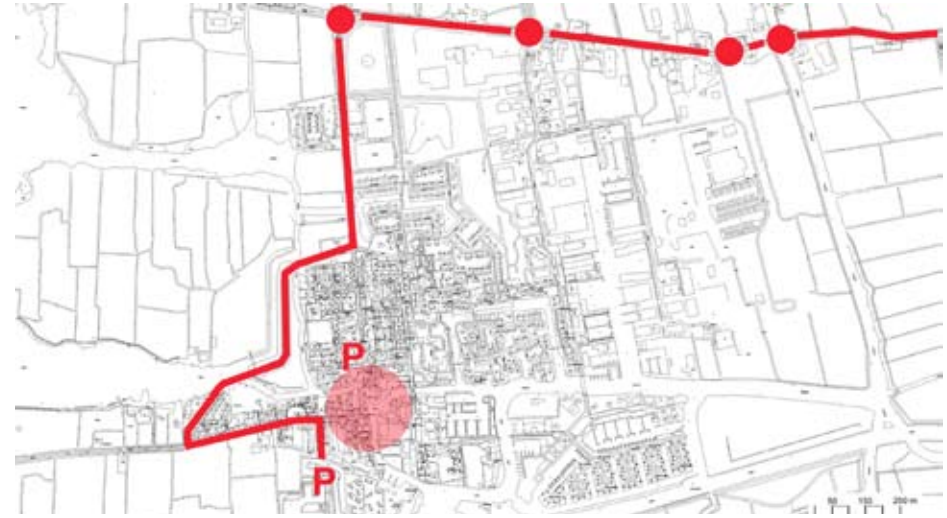

met de auto naar Heeg

dorpsentreé bij Osingahuizen

Lytshuzen: voor een deel al beplant

Te voet rond Heeg

De leden van de Klankbordgroep waren unaniem over het belang van meer wandel- en fietsmogelijkheden rond het dorp, in het bijzonder over een route langs de Hegemer Mar richting Gaastmeer en een route door de groenzone langs de Wide Wimerts. Daarnaast is er een wens het natuurgebied rond de Poelen toegankelijker te maken voor wandelaars. Vanuit Heeg liep vroeger een pad over Gouden Bodem (weidevogelreservaat) richting Woudsend. Op Gouden Bodem stonden meerdere behuizingen die zo te voet bereikbaar waren. Het is een wens om dat pad weer in ere te herstellen, niet alleen met het oog op natuurbeleving, maar ook om sporen van die oude bebouwing weer beleefbaar te maken. Een dergelijk pad zou in het broedseizoen uit de openbaarheid gehouden kunnen worden, zoals dat met het pad bij Sypset bij Oudega-W ook het geval is.

Bedrijfsterreinen

De oppervlakte van Heeg is tussen 1905 en 2005 ca. vertienvoudigd en de samenstellende delen van dit conglomeraat werden op zich ook steeds groter en grover van korrel. Dit geldt natuurlijk in het bijzonder voor de bedrijfsterreinen aan de oostzijde. In veel gevallen is aandacht besteed aan de architectuur van loodsen een boothuizen, maar alleen al door de omvang van het complex en een aantal minder verzorgde gebouwen op prominente plaatsen is de uitstraling van het bedrijfsterrein voor verbetering vatbaar. Het is immers hét waterfront van Heeg richting het noordoosten. Een afronding langs de Wide Wimerts is ruimtelijk en ecologisch noodzakelijk en kan de inpassing van het complex in de omgeving goed afronden. Deze randzone moet meer zijn dan een plas/draszone en ook gekenmerkt worden door opgaande beplanting. Dit gebied kan dan behalve voor de natuur ook voor wandelaars en vaarrecreanten betekenis krijgen.

maritieme sfeer en wedstrijdfaciliteiten

bouw en onderhoud van houten schepen

wedstrijden op de Hegemer Mar 6 september 2009

kort seizoen

Met de auto naar Heeg
Recreanten komen ook per auto naar watersportdorp Heeg. De belangrijkste entree naar het dorp bij Osingahuizen is voor verbetering vatbaar. De weg is voor een deel al beplant en dat zou tot vlak bij de brug over de Wide Wimerts kunnen worden doorgezet. Ook de erfafscheidingen kunnen een bijdrage leveren aan een dorpser uitstraling. Dat vraagt betrokkenheid van de aanliggende bewoners en bedrijven. De route naar het dorpshart is vervolgens lang en zonder goede bewegwijzering niet te vinden. De eerste puzzel is het vinden van de juiste rotonde met de afslag naar het centrum. En hoewel de nieuwe rondweg fraaie zichten op de omgeving biedt en de bruggen het aanzien waard zijn, is het geen logische route: eerst helemaal buitenom en dan weer terug het dorp in. Ook de wandeling vanaf de parkeerplaats kan veel beter.

Wedstrijdzeilsportcentrum Heeg
Met de vele zeilwedstrijden op de Hegemer Mar ieder jaar, is het dorp na Sneek wedstrijdcentrum nr 2 in Friesland. De faciliteiten zijn voor verbetering vatbaar. Er is geen goede plek om aan het water de wedstrijden te volgen, geen ruimte voor de opslag van materialen zoals boeien en reddingsboten en een jollen- en tuigsteiger ontbreekt. Door de herinrichting van de omgeving van de passantenhaven Heegerwâl is ook ruimte te maken voor de benodigde trailerhelling en een kraan voor kielboten.

De identiteit van Heeg
In de Klankbordgroep is gesproken over de identiteit van Heeg. Over de volgende kenmerken van het dorp bestaat een communis opinio:

- breed georiënteerd, veelzijdig watersportdorp, voor jong en oud, voor rustzoekers en druktemakers,
- houtbouw(museum), palingaak, tjottervloot,
- een zeer veelzijdig vaargebied: groot vaarwater, vaarten en kanalen voor alle soorten schepen en ook de ondiepe stille poelen voor kleine en stille bootjes. Een transferium voor kleine watersport zou mooi passen.
- beschermd dorpsgezicht, mooi dorp,
- rustig in de winter, druk/levendig in de zomer,
- roemrijke geschiedenis: palinghandel,
- centrum voor wedstrijdzeilers in de Zuidwesthoek,
- winterbergingfaciliteiten, onderhoud, reparatie, handel in schepen, gekoppeld aan de bedrijfsterreinen.

Deze ingrediënten van de identiteit moeten bij de uitwerking van het Masterplan Heeg een rol spelen.

Kort seizoen
Misschien is het grootste probleem van Heeg en de andere watersportdorpen wel het korte watersportseizoen. Het begint in april en loopt tot in oktober en heeft duidelijke pieken rond Pasen, Pinksteren en in juli en augustus. Van november tot en met maart is er weinig te doen. Met name de horeca, de winkels en de verhuurders van vakantie-accommodatie hebben daar last van. Als het lukt om ook in die rustige periode meer recreanten aan te trekken, nemen bestedingen aan de wal toe. Het vergroten van het vaargebied in De Poelen wordt gezien als één van de mogelijkheden om het seizoen te verlengen. Vanwege de kwetsbare natuur moet het gericht zijn op kleine stille boten. Ook biedt de bouw van houten schepen en alles wat daaraan vast zit mogelijkheden om meer recreanten te trekken en vast te houden. Dit past ook bij de identiteit van het dorp.

Recapitulatie: wensen, kansen en knelpunten
Heeg heeft veel te bieden aan de waterrecreanten in de Zuidwesthoek. Toch zijn er een aantal op te lossen en knelpunten en blijven er op dit moment kansen onbenut om het dorp. Op de bijgaande kaart zijn de wensen, kansen en knelpunten aangegeven.

In feite zijn de kansen en knelpunten vooral geconcentreerd in drie gebieden in het front van Heeg:

- Op It Eilân waar allerlei zaken in beweging zijn en waar aan het directe waterfront nogal wat te verbeteren valt.
- In de zone aan de zuidkant van het oude dorp: De Pharshoeke en It Marlân. Nu een rommelige, vrij onaantrekkelijke zone waar de bezoeker niet makkelijk zijn weg vindt. Maar ook een zone waarop al meer betrokkenen de aandacht hebben gericht en waarvoor al een aantal plannen zijn gemaakt.
- Aan de oostrand van De Skou, waar het dorp zich beter moet presenten in een aantrekkelijk silhouet in combinatie met een ecologische verbindingszone.

Als de ontwikkelingen in deze gebieden op een goede manier worden gestuurd kan een aantrekkelijk, toegankelijk water- en landfront ontstaan.

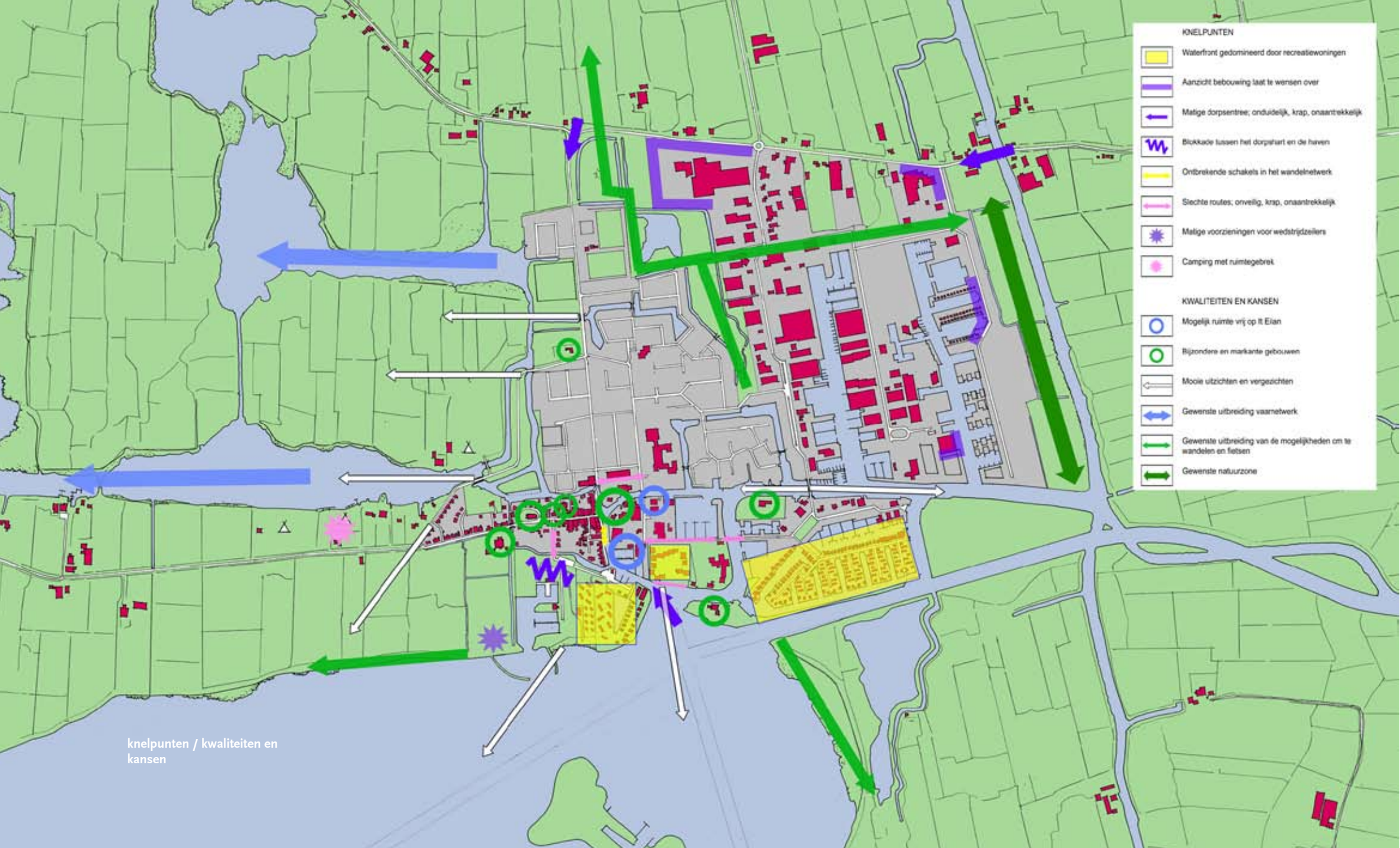

knelpunten / kwaliteiten en kansen

(5) Masterplan waterfront Heeg: hoofdlijnen

Zoals in de analyse al is geconstateerd, moet de inspanning om het front te verbeteren zich vooral richten op drie gebieden langs het water: op It Eilân, op de Pharshoeke met de passantenhaven en It Marlân en tot slot op de oostrand van De Skou langs de Wimerts.
Daarnaast bevat het Masterplan adviezen voor het verbeteren van de dorpsentrees en voor het herkenbaar maken van de landschappelijke onderlegger, door een noord-zuid gerichte structuur van lanen. Ook worden de recreatieve mogelijkheden in de directe omgeving vergroot door uitbreiding van het vaarnetwerk naar de Poelen en door een aantal nieuwe wandelpaden.
Op de kaart hiernaast staan de hoofdlijnen van het advies. In het volgende hoofdstuk (6) wordt op een aantal deelgebieden ingezoomd met suggesties voor verdere uitwerking en ontwerp. Eerst volgt hier een overzicht van de voorstellen.

Herstructurering It Eilân cruciaal voor Heeg
It Eilân ligt midden in Heeg. De ontwikkelingen daar zijn cruciaal voor het verbeteren van het waterfront in het hart van het dorp. De herontwikkeling van It Eilân heeft absolute prioriteit boven andere plannen in en om Heeg. Door het mogelijke vertrek van jachthaven Foekema en andere ontwikkelingen zijn er nú kansen voor aanpassingen.

De uitstraling van het Beschermd Dorpsgezicht Heeg met compacte bebouwing aan De Syl, groene accenten, een kleinschalige menging van wonen, werken en winkels moet het ontwerpthema voor het westelijk deel van It Eilân zijn. Op het terrein van jachthaven Foekema en de voormalige werf van Gerritsma komt nieuwbouw in een eigentijdse interpretatie van de sfeer van het oude dorp. De oevers van De Syl worden openbaar en de aanlegmogelijkheden voor passanten uitgebreid. Het houtbouwmuseum, de palingaak en tjottervloot krijgen een centrale plaats aan De Syl. Een pontje vergroot de interne samenhang van het dorpshart. Het oostelijk deel van It Eilân heeft een lossere structuur, met meer groen en water. Voor veranderingen in dit gebied is meer tijd. Een kruis van wegen met uitzichten op het water bindt de delen van It Eilân aan elkaar, het Heechhus ligt aan het kruispunt.

Integraal plan voor de Pharshoeke, de passantenhaven en It Marlân
De Pharshoeke en de passantenhaven Heegerwâl bepalen het beeld van Heeg vanaf de Hegemer Mar. Nu gaat het dorp schuil achter vakantiewoningen, het beeld is niet uitnodigend, ondanks de zorg die aan sommige delen is besteed. Omgekeerd zijn de haven en het meer ook niet beleefbaar vanuit het dorp. Het gebied is een optelsom van recreatieve bestemmingen zonder onderlinge samenhang.
Net als op It Eilân is hier sprake van veel dynamiek: er staat een uitbreiding van de passantenhaven op het programma en de WSH denkt over verplaatsing hier naar toe. Verder zijn er plannen voor woningbouw in het aangrenzende gebied It Marlân met daarbij een uitbreiding van de camping en aanleg van een nieuwe begraafplaats. Het is een aaneenschakeling van losse plannen.

Voor de gehele zone ten zuiden van het oude dorp moet een samenhangend plan worden gemaakt. Doel is een herschikking van functies, waarbij de relatie tussen het meer en het dorpshart verbetert, zowel visueel als functioneel. Door permanente woningen te bouwen in de nu nog puur recreatieve Pharshoeke wordt de

levendigheid buiten het seizoen vergroot en ontstaat meer een gezicht van het dorp aan het meer. Daarom heeft de bouw van permanente woningen op De Pharshoeke prioriteit boven woningbouw op It Marlân. Het is wel denkbaar dat er op It Marlân op den duur gebouwd wordt, mits de uitbreiding bescheiden blijft en de uitzichten vanaf de Polderwei naar het meer en op de boerderij aan de Nijedijk worden gerespecteerd. Ook de toegankelijkheid moet verbeteren. Er komen nieuwe paden, zo wordt de verdwenen verbinding met de Nijewal weer hersteld, zodat voetgangers langs de Syl naar het dorpshart kunnen komen. Ook komt er een toegang vanaf de Nijedijk en een pad richting Gaastmeer. De sfeer in dit gebied: veel water en veel groen, een goede aansluiting bij de aantrekkelijke achterkant van de Harinxmastrjitte met het smalle boezemwater en de aanliggende woningen met tuinen. De oude noord-zuid gerichte kavelstructuur levert een bruikbaar ontwerpthema.

Uit landschappelijke overwegingen is het zeer gewenst de weilanden ten westen van It Marlân open te houden en in agrarisch gebruik. Komend vanaf Gaastmeer is het dorpssilhouet van Heeg aantrekkelijk en dat moet zo blijven. Er is daarom in dit gebied geen plaats voor een nieuwe begraafplaats en voor de uitbreiding van de camping. Uitbreiding van de camping is logischer in de smalle strook grond tussen de weg en de Poelen, in aansluiting op de bestaande camping. Deze gronden hebben nu al een kleinschalig karakter. Dat is bovendien veiliger dan een camping aan twee zijden van een weg. Ook een begraafplaats zou hier tot verdichting van het landschap leiden. Het voorstel is de begraafplaats aan de Skatting op de hoek van de Polderwei te situeren, bij de oude villa die als een prachtige aula kan dienen.

Bakens aan het meer

Aan de oevers van de Hegemer Mar moet het waterfront meer accenten krijgen. Met de Ridiel is al een markant baken gemaakt, als heus teken van Heeg gewaardeerd. Maar er zijn meer bakens gewenst, bakens die niet alleen mooi zijn om te zien maar die je ook kunt gebruiken: uitzichtpunten, horeca aan het water of markeringspunten van afstand. Ze liggen als een kralensnoer langs Heeg. De belangrijkste blikvanger is een vooruitgeschoven pier die nog voor de Rakkenpolle richting het meer steekt. Dit is nu een lange vrij saaie oever die meer aandacht mag trekken. Het zou een icoon voor Heeg kunnen worden, zoals -op veel grotere schaal- de Erasmusbrug dat voor het Rotterdamse waterfront geworden is. Een opvallende plek: de poortwachter van Heeg.

Afronding van De Skou

Het bedrijfsterrein is de laatste 20 jaar aanzienlijk in oostelijke richting uitgebreid, met de aanleg van De Skou is de grens bereikt. Een afronding is gewenst. Langs de Wimerts is een zone aangewezen voor een ecologische verbinding. Het is een uitdaging om economische, ecologische en ruimtelijke aspecten hier in onderlinge samenhang mee te wegen en er een echte multifunctionele zone van te maken, die ook voor waterrecreanten en bewoners van Heeg aantrekkelijk is en er van afstand mooi uitziet. Ontwerpend onderzoek (zie hoofdstuk 6) heeft uitgewezen dat de zone circa 75 m breed zou moeten zijn. Dan is er ruimte voor opgaande beplanting en voor een rondwandeling. Omdat de nu onbebouwde strook breder dan 75 m is, is er nog ruimte voor nieuwe bedrijven. Aan de uitstraling van de bedrijfsgebouwen naar de omgeving moeten hoge kwaliteitseisen worden gesteld.

De randzone krijgt een natuurlijke oever. Er moet voldoende ruimte zijn voor opgaande beplanting zoals bomen, houtwallen en struwelen en voor vochtige graslanden. Het is zeker niet de bedoeling de bedrijfsactiviteiten aan De Skou volledig aan het oog te onttrekken, want de kwaliteit van de bebouwing mag gezien worden.

Dorpsentreés

Heeg wordt over de weg vooral vanuit het noorden benaderd. De hoofdonsluiting loopt via Osingahuizen. De entree is rommelig en schamel, geen toegang tot een belangrijk watersportdorp. Herprofilering van de weg met zijn bermen en aanplant van bomen kan veel verbeteren. Het gaat bij deze weg om zorg voor de continuïteit van het profiel enerzijds en om aandacht voor de knooppunten anderzijds. Het hergebruik en de uitstraling van de industriële complexen in Osingahuizen vraagt aandacht, ze zijn gezichtsbepalend voor de dorpsentree. Maritieme functies hebben natuurlijk de voorkeur.

- Groenstructuur geënt op landschappelijke onderlegger
- Dorpshart vergroten naar 't Eilan, historische sfeer, nieuwbouw met veel hout
- 0 Nieuwe lokatie voor woningbouw (met prioriteitsaanduiding)
- 0 Mix van permanent wonen, recreatiewonen en kleine bedrijven (met prioriteitsaanduiding)
- Voorkanten van bebouwing, oevers zijn altijd openbaar toegankelijk
- Op termijn herstructuren bestaande bebouwing
- Uitbreiding watergebonden bedrijfsterrein de Skou
- Afronden dorp: natuurzone met recreatief medegebruik minimaal 75-65 m breed
- Mogelijke lokatie nieuwe begraafplaats
- Uitbreidingsrichting camping
- Vergroten jachthavenaccomodatie
- Verbeteren invaart
- Nieuwe vaarwegen
- Nieuwe fiets- en wandelpaden
- Wandelsteigers langs het water
- Pontje
- Nieuwe/te verbeteren brug
- Verbeteren voetgangerstunnel
- Vrijhouden belangrijke zichtlijnen
- Recreatieve trekker in het dorpshart, sfeer: maritiem, historisch
- Nieuwe lokatie WSH met voorziening voor wedstrijdzeilen
- Maken "aandachttrekkers"
- Verbeteren dorpsentree
- Extra aandacht voor uitstraling van bedrijfsgebouwen op lokaties in het zicht

masterplan in hoofdlijnen

Oude kavelpatronen krijgen een nieuwe betekenis
De middeleeuwse verkaveling waar Heeg op is gebouwd bestaat uit lange smalle kavels met sloten, noord-zuid gericht. Ten oosten van de Wimerts is dat patroon juist oost-west, omdat die gronden ooit vanuit De Hommerts ontgonnen zijn. In de oudere buurten van Heeg is dit middeleeuwse patroon nog herkenbaar bijvoorbeeld aan de rechte noord-zuid wegen. In recentere uitbreidingen is de verkaveling niet meer als ontwerpthema benut en ging het meer om kleinschaligheid en knusheid en wonen aan het water voor iedereen. Bij de aanleg van de bedrijfsterreinen is de noord-zuidrichting gelukkig wel weer beeldbepalend. Bij toekomstige ontwikkelingen op It Eilân, aan de Pharshoeke en It Marlân moet het kavelpatroon weer een leidend ontwerpmotief zijn om zo bij te dragen aan de Heegse karakteristiek. Door noord-zuid wegen te beplanten wordt de herkenbaarheid vergroot en is het ook beter mogelijk je in het dorp te oriënteren.

Varen in de Poelen: genieten van de stilte
Door een nieuwe vaart te graven ten oosten van De Burd en een aantal sloten iets te verbreden wordt het netwerk van vaarwegen voor de kleine stille watersport op de poelen verruimd. Tal van bruggen zouden daartoe een iets grotere doorvaarthoogte moeten krijgen (ca. 1,10 m).

Nieuwe wandelpaden
De uitbreiding van het netwerk van voetpaden is aantrekkelijk voor de bewoners van Heeg en voor passanten. Binnen het dorp wordt door en paar gerichte ingrepen de doorwandelbaarheid sterk vergroot. Buiten het dorp gaat het om 4 paden, in deze met hulp van de Klankbordgroep bepaalde volgorde van prioriteit:
1. langs de Hegemer Mar naar Gaastmeer; zeer gewenste wandeling langs het meer, verstoring van de natuur is aandachtspunt
2. dwars door het poelengebied; zeer gewenst door dit mooie gebied, verstoring van de natuur is aandachtspunt
3. in het verlengde van het Heempark naar het noorden; een afwisselende wandeling vanuit het hart van Heeg
4. over Gouden Boaijum naar Woudsend; een zeer gewild historische pad maar door een kwetsbaar natuurgebied

Recapitulatie:
Het Masterplan is puntsgewijze samen te vatten in de volgende adviezen:
- Maak een aanlokkelijk waterfront: openbaar, uitnodigend, bewandelbaar, gevarieerd, groen, authentiek
- Houdt bij nieuwe ontwikkelingen de oevers altijd openbaar
- Vergroot de mix van functies m.n. op It Eilân, De Pharshoeke, It Marlân en in het dorpshart
- In het verlengde daarvan: liever inbreiden dan uitbreiden, bouwen op It Marlân pas ná bouwen op It Eilân en de Pharshoeke
- Heechhus op dezelfde plek maar wel opgeknapt, beter ingepast en mooier gesitueerd
- Bouw een centrum voor klassieke houtbouw in het hart van Heeg: museum, oude schepen, winkels, hout als bouwmateriaal
- Maak meer aanlegmogelijkheden voor passanten in het oude dorp langs De Syl
- Breng de passantenhaven dichter bij het dorp. Zorg dat het gebied tussen de haven en het dorp aantrekkelijker wordt.
- Maak faciliteiten voor wedstrijdzeilen aan de Hegemer Mar
- Maak een pier met uitkijkpunt als nieuwe icoon van Heeg aan het meer: de poortwachter
- Maak een goede afronding van De Skou in samenhang met een natuurzone met wandelpaden en enkele aanlegsteigers langs de Wide Wimerts
- Verbeter de dorpsentreés en het parkeren, de circulatie is een gegeven
- Verbeter de wandelroutes in het dorp, met extra aandacht voor de route en tunnel naar Gouden Boaijum
- Een heldere lanenstructuur ondersteunt de ruimtelijke opbouw van Heeg: vooral noord-zuid
- Verbeter het vaarnetwerk voor sloepen in de Poelen en het wandel- en fietsnetwerk
- Werk aan combinaties varen en fietsen/wandelen, met Heeg als transferium
- Leg de nieuwe begraafplaats ìn het dorp: stijlvol en beplant
- Voer regie over de stedenbouwkundige plannen en over de architectuur van bebouwing en openbare ruimte

3
3
1
2
prioritering en integrale
gebiedsontwikkeling

(6) Waterfront Heeg: verbeelding

It Eilân: een centrale plaats voor houtbouw
Het westelijk deel van It Eilân krijgt een ingrijpende herontwikkeling, waarbij het compacte dorpshart uitgebreid wordt naar de voormalige locaties van Gerritsma en Foekema. Voor het houtbouwmuseum, de palingaak en de tjottervloot is een centrale plaats ingeruimd. Een eigen haven met loodsen voor werkzaamheden en winterberging en misschien een of twee hierbij passende winkels midden in het dorp. Erboven kan gewoond worden. Ten zuiden daarvan is ruimte voor nieuwe woningen aan de kade met passantenligplaatsen. Het zijn plaatsen voor grotere boten die met de spiegel naar de kade aanleggen, de beste plekken mogen ook wat meer liggeld kosten. Voor valken e.d. is ruimte in de passantenhaven. Alle kades zijn openbaar en maken deel uit van het netwerk van wandelpaden in Heeg.

De architectuur van de huizen sluit in materialisering aan bij de houtbouwhaven en/of het oude oude dorp. Veel hout, kappen, pannendaken (gebakken). Er zijn mooie referenties voor dit soort bouw zoals de huizen aan de kade in Bergen (Noorwegen) en de houtbouw in Eernewoude. De hoogte van de bebouwing is een aandachtspunt, het oude dorp heeft één laag met een kap, de nieuwbouw mag wel iets maar niet veel hoger worden, op zijn hoogst twee lagen met een kap, voor appartementen is dan niet veel ruimte.

Het kruis van twee routes over It Eilân, een relict van de oude verkaveling, wordt benadrukt, ook als zichtlijnen. Komend vanaf de brug is er uitzicht naar het water van De Syl over het nieuwe insteekhaventje met ligplaatsen voor bewoners. De wandeltunnel naar Gouden Boaijum ligt aan het eind van een ruim pad met bomen, de tunnel zelf wordt opgeknapt. De westpoot van het kruis eindigt bij een nieuw pontje naar de Nijewal. Via een wandelsteiger kan direct naar De Syl en de Skatting worden doorgelopen zoals dat ook in Grou is gedaan. Aan de zuidkant van It Eilân komt een brede loopsteiger waar van de activiteiten op het meer genoten kan worden. In de toekomst zou een doorloop in oostelijke richting, naar de tunnel en aansluitend op een pad naar Woudsend, een mooie aanvulling zijn.

voorbeeldtuitwerking It Eilân

referentiebeeld voor houten huizen langs De Syl (Bergen Noorwegen)

referentiebeeld houtbouw in Eernewoude

referentiebeeld houtbouw in Eernewoude

referentiebeeld houtbouw in Eernewoude

Heeg: levende geschiedenis: de palingaak

IJlst: De Rat

Jachthaven De Eendracht kan door verplaatsing van de WSH uitbreiden naar het westen. Het Heechhus wordt nu aan twee zijden door de jachthaven omgeven. Het zou mooi zijn als vanuit het dorpshuis meer van het water en de maritieme sfeer ervaren kan worden. Dat moet dan ook de leidraad zijn bij een opknapbeurt. Een verplaatsing van het Heechhus is onnodig en zou ook kapitaalvernietiging betekenen. De huidige locatie heeft veel potentie, ruimte om te parkeren en is centraal gelegen.

Stay Okay zit erg ruim in zijn jasje. Op termijn is dat een mogelijke locatie voor woningbouw. In ieder geval moet de ruimte voor hotelaccomodatie blijven. Want het is ongewenst als die functie uit Heeg verdwijnt. Bij de herinrichting kan, op basis van vrijwilligheid, ook een deel van de oude vakantiehuisjes betrokken worden.

boezemwater aan de achterkant van de Harinxmastritte

verbeteren zwemstrand

De Pharshoeke en de passantenhaven: mix van wonen en recreatie
Op de Pharshoeke wordt permanent wonen gemengd met vakantiewonen, op de plaats waar nu de oudste vakantiewoningen staan. Het bouwvlak heeft voorkanten aan de buitenrand en is door een openbaar wandelpad omringd. Aan de noordoostkant sluit dat aan op de Nijewal, aan de zuidkant loopt het langs het meer en het strandje. Het nieuwe buurtje wordt vanaf de Nijedijk ontsloten via een aantrekkelijke route langs de haven.

De passantenhaven wordt meer bij het dorp getrokken, door de gevraagde uitbreiding deels richting het dorp te graven. Vanuit het dorp ontstaat er zicht op het water door verplaatsing van de sanitaire voorzieningen. Er komt een tweede havenkom aan de westkant met passantenplaatsen, aanlegplaatsen voor de bruine vloot, voor rondvaartboten en faciliteiten voor de WSH. De parkeerplaats sluit er logisch bij aan. De WSH krijgt zijn locatie vlakbij het meer met goede voorzieningen voor wedstrijd- en jeugdzeilen. Op de oostkop van de haven is een prachtige plek voor horeca met zicht op het meer. De architectuur van dit gebouw vraagt veel aandacht, het moet één van de bakens aan de Hegemer Mar worden. Het zwemstrand is aan een opknapbeurt toe. Het zou mooi en logisch zijn als er een winkel/supermarkt gemaakt wordt op de locatie van de voormalige school, met woningen op eerste etage. Maar misschien zijn de plannen voor deze locatie al te ver uitgekristalliseerd.

It Marlân: bescheiden uitbreiding
Heeg kan op langere termijn ook naar het westen uitbreiden op de locatie It Marlân. Vanuit het oogpunt van ruimtelijke kwaliteit is alleen een beperkte uitbreiding toelaatbaar, waarbij de westgrens wordt bepaald door het verlengde van de randweg. Het voordeel van een uitbreiding op deze locatie is dat de oude kern van Heeg centraler komt te liggen ten opzichte van het dorp in zijn totaliteit. Daarnaast kan de huidige westrand van Heeg door de ontwikkeling een aantrekkelijker landfront krijgen ten opzichte van de huidige, enigszins rommelige situatie. Van belang is dat de opgave voor de Pharshoeke en It Marlân als één samenhangende ruimtelijke opgave en compositie wordt gezien. De ontsluiting, het parkeren, de

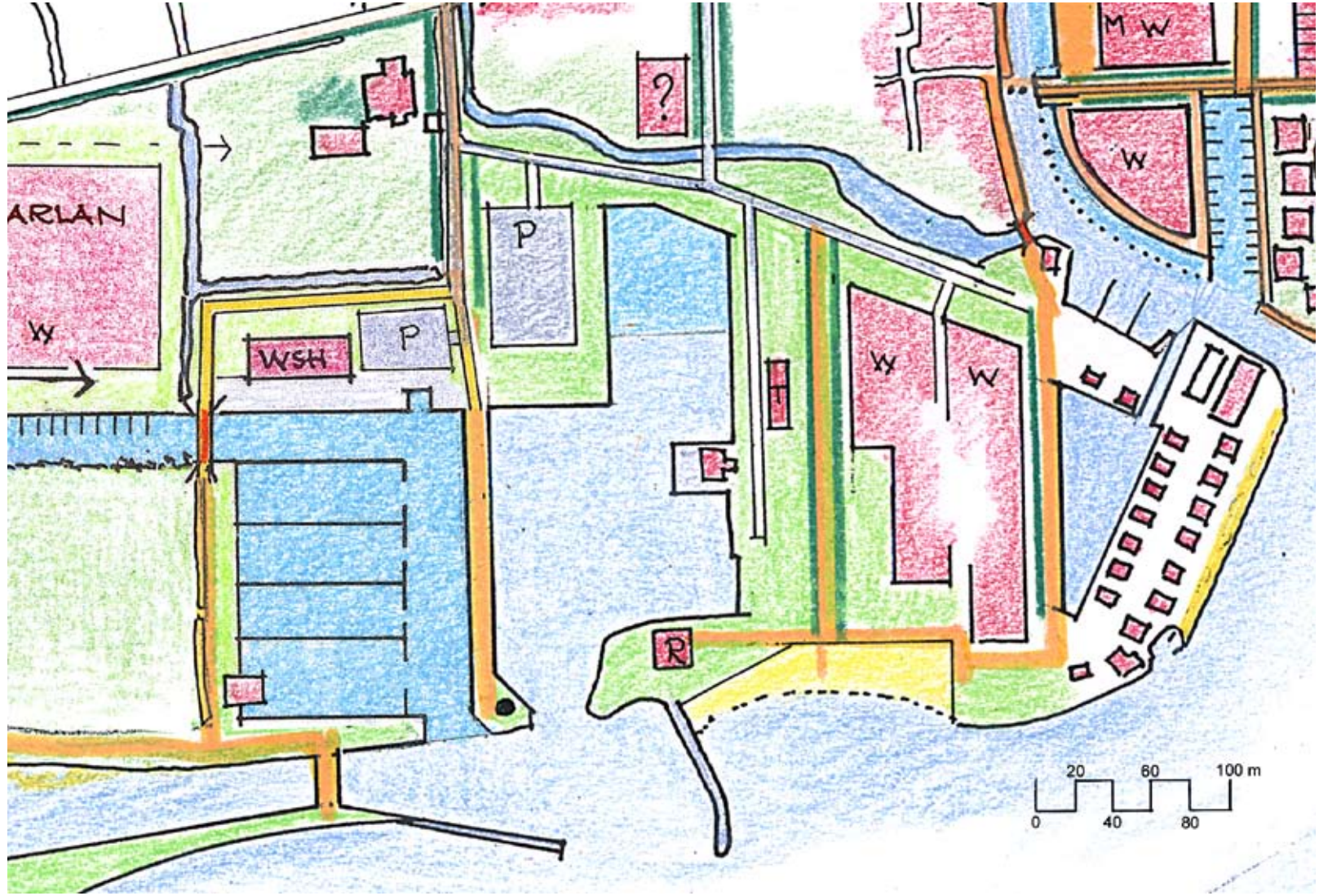

voorbeeldtuitwerking de Pharshoeke en de passantenhaven

aanlegplaatsen voor bewoners bij het Skarspaed

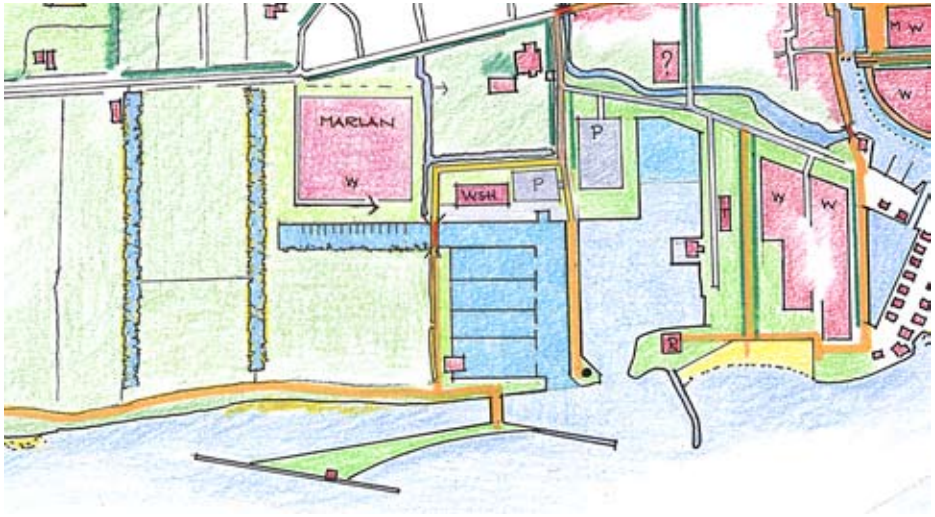

voorbeelduitwerking It Marlân

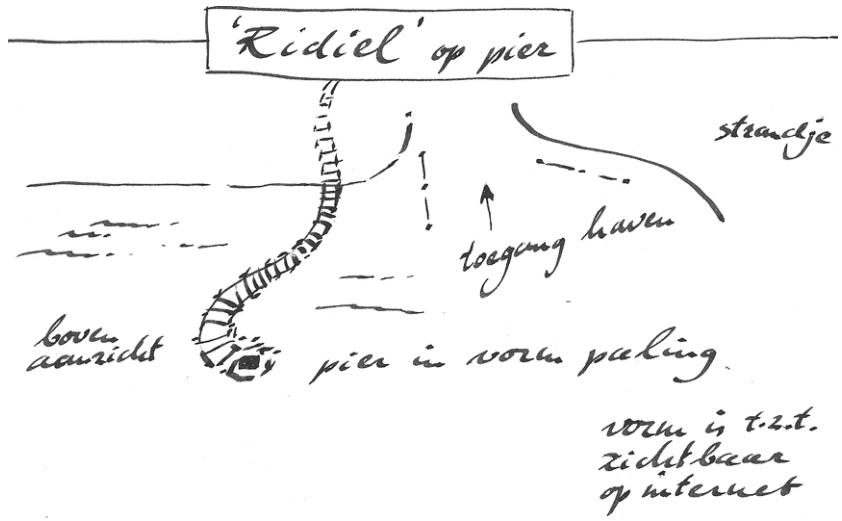

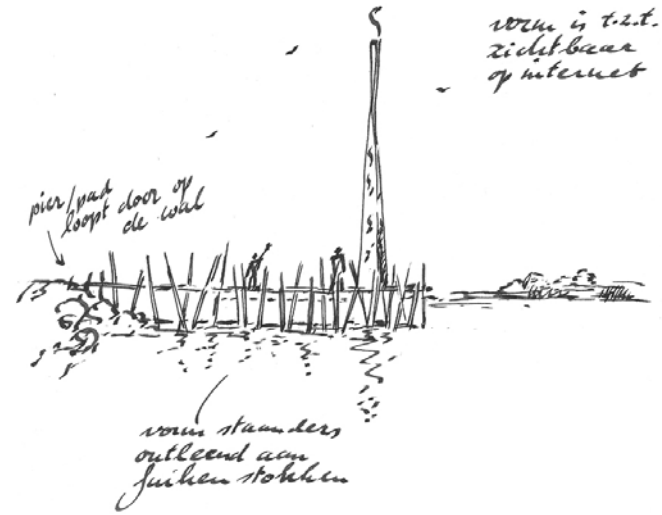

schets voor de Poortwachter, door Gerrit Terpstra, lid van de klankbordgroep

stedebouwkundige invulling en de landschappelijke inpassing is één integrale opgave met een fasering in de tijd. Alleen dan kan een optimale ruimtelijke kwaliteit worden bereikt.

Essentieel voor de uitbreiding is dat de zichtlijnen vanaf de Polderwei naar het water en over De Burd naar de boerderij aan de dorpsrand vrij moeten blijven. De boerderij zelf heeft ruimte nodig, een beplant erf en een weiland. Daarnaast ligt de ontsluiting naar de Pharshoeke. Ook hier geldt dat er wel water naar It Marlân gegraven kan worden, maar dat de oevers openbaar moeten zijn. Aanlegplaatsen voor bewoners zijn denkbaar zoals bij het Skarspaed.

Bakens aan de Hegemer Mar

Het waterfront van Heeg moet er voor de watersporter aantrekkelijk uitzien. Bijzondere objecten, bakens aan het water, spelen daarin een belangrijke rol. Het is een uitdaging om een nieuwe icoon voor Heeg, een in het oog springend object aan de Hegemer Mar te ontwerpen. Niet alleen aardig om te zien maar ook bruikbaar.

Een ver vooruitgeschoven baken in de Hegemer Mar, een lage wandelstrekdam met uitzichtpunt, nabij de nieuwe voorziening voor de WSH, kan die rol vervullen. Dit is heel goed bruikbaar als vertrekpunt voor de wedstrijdzeilerij en tribune voor de toeschouwers. Op winderige dagen kan je hier in stilte over het woeste meer uitkijken.

In de tweede plaats is de plek tussen de passantenhaven en het strandje een wervende locatie voor een cafe-restaurant met terras, van een eigenzinnige architectuur maar niet schreeuwerig, het hele jaar door geopend, voor zeilers en ijszeilers. Ten derde is een nog niet nader gespecificeerd accent gewenst midden op de zuidoever van It Eilân en tenslotte denken we aan een teken op de strekdam tussen Gouden Boaijum en de Jeltesleat, als de dam publiek toegankelijk wordt en als er een voet/fietsveer naar Gouden Boaijum komt. Uiteraard zullen een nieuw bebouwingsfront van de Pharshoeke en op It Eilân het dorpsgezicht van Heeg ook vanaf het water aantrekkelijk maken.

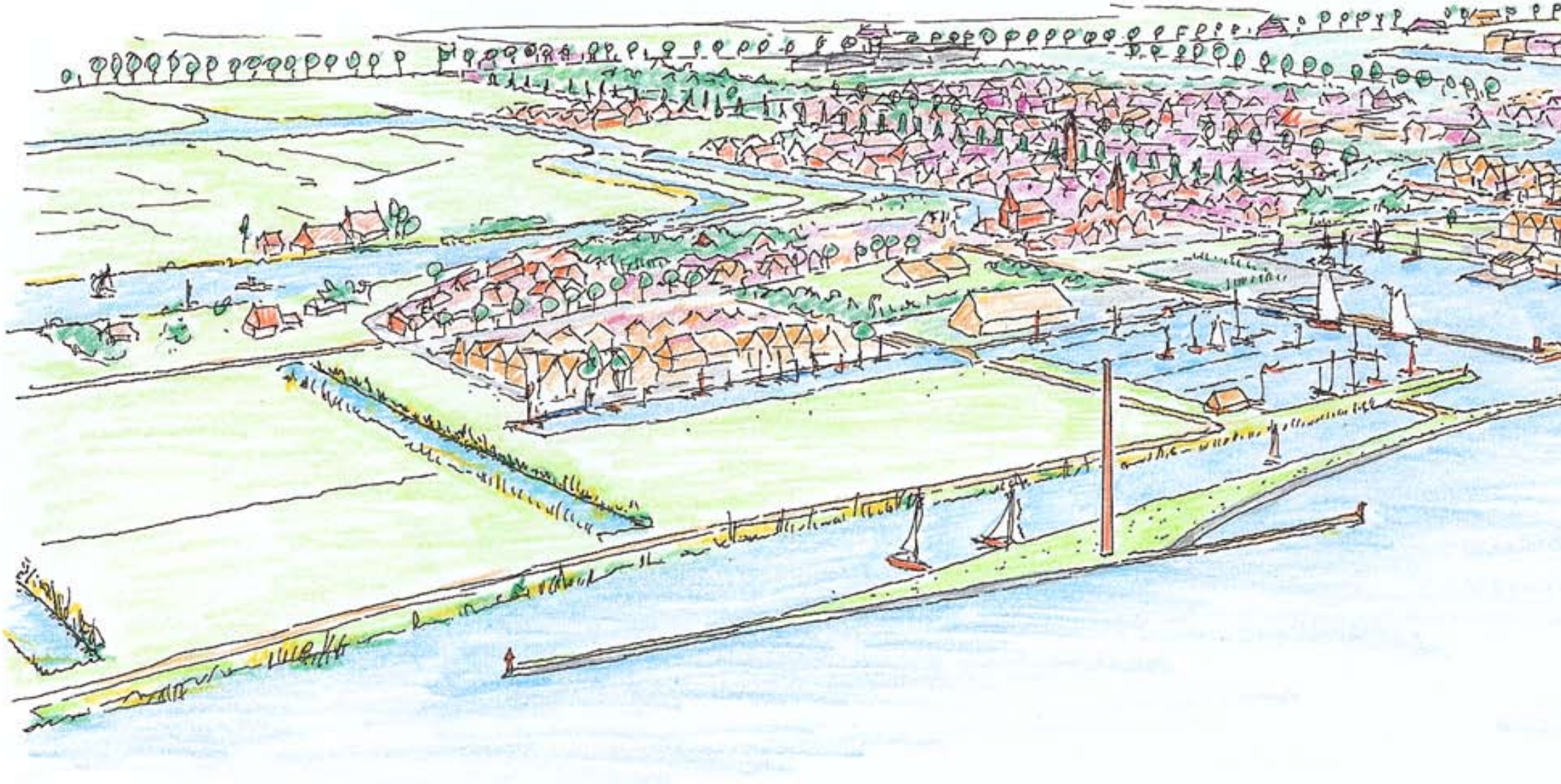

Atelier Fryslân, werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit

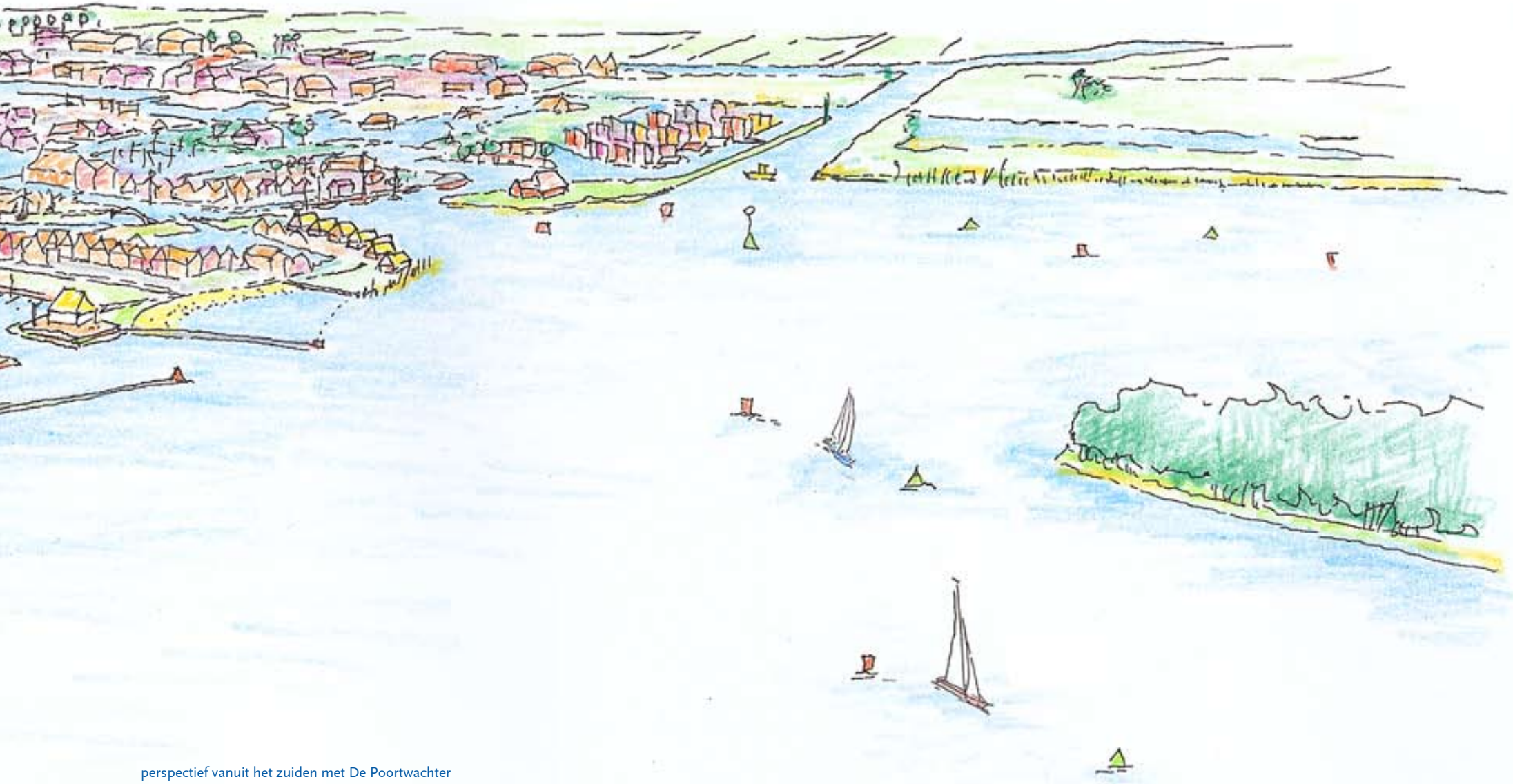

perspectief vanuit het zuiden met De Poortwachter

zeilschool op de Idsegasterpoel

voorbeelduitwerking De Skou

fluisterboten op De Poelen

referentiebeeld voor wandelen in het gebied van de Poelen

Varen en wandelen in de Poelen
Vanwege de hoge natuurwaarden is het van belang dat het een vaargebied wordt voor kleine en vooral stille boten. Het vraagt om faciliteiten voor boten met electromotoren, zoals een oplaadpunt in de nabijheid van Heeg. De nieuwe doorvaart naar de Hegemer Mar is smal en heeft een vaste brug ca 1,10 m hoog. Zo wordt voorkomen dat grote boten makkelijk toegang hebben. Voor de nieuwe paden geldt een vergelijkbaar verhaal, het zijn eerder struinpaden van gras dan brede verharde wandelpaden. En misschien zijn ze in de broedtijd afgesloten.

Afronden van De Skou en de zone langs de Wide Wimerts
De natuurzone langs De Skou gaat meerdere doelen dienen. Met Marrekrite-ligplaatsen in een insteek parallel aan de Wimerts is het een mooie ligplaats voor passanten die wel de bereikbaarheid van het dorp wensen, maar meer rust en natuur zoeken dan aan de Syl en in de passantenhaven. De zone bevat ook een wandelrondje voor het dorp, dat wil zeggen bij voorkeur een pad in de vorm van een lus, met een verschillende heen- en terugweg. De zuidpunt is een mooie locatie voor een uitzichtpunt dat ook weer een baken in het waterfront kan zijn. Tot slot vormt de zone de afronding van het bedrijfsterrein, met struwelen die het silhouet van de bedrijfsgebouwen van afstand nuanceren.

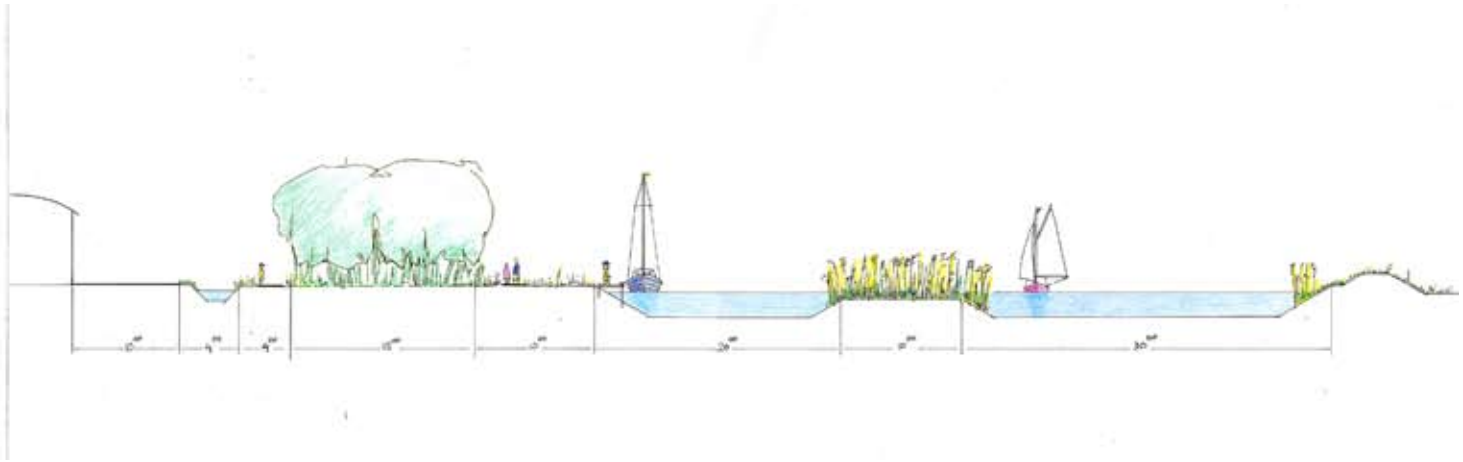

noordelijk profiel met Marrekritte ligplaats

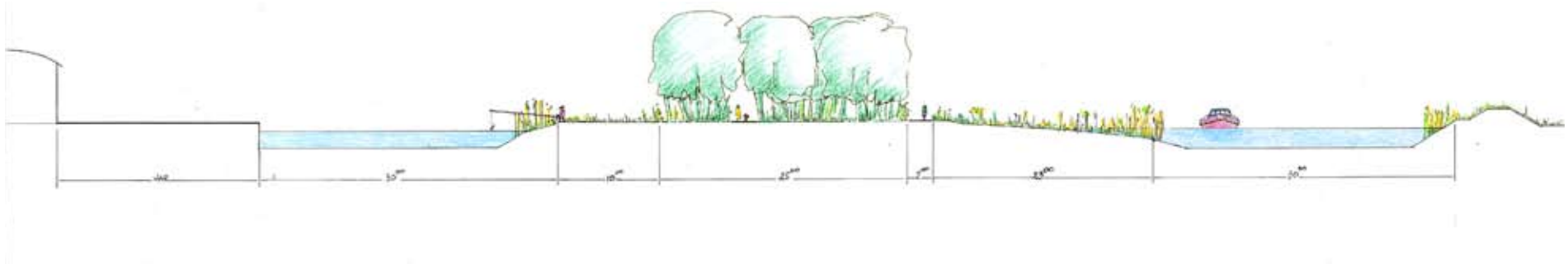

twee profielen natuurzone De Skou

zuidelijk profiel met haven op de grens tussen de bedrijven op De Skou en de natuurzone

zeilboot op de Wide Wimerts

de brug bij Osingahuizen vanaf het water

Om dit te realiseren varieert de zone van 75 m tot minimaal 65 m, als resultaat van ontwerpend onderzoek. Binnen deze maat zijn de voornoemde ingrediënten van de zone realiseerbaar zoals de wandelroute, plantstroken variërend in breedte van 15 tot 30 m, een vaartje met ligplaatsen van 20 m, een rietkraag van 10 m en oeverzones van 10 tot 20 m breed. Om de natuurzone op lange termijn veilig te stellen en dus duurzaam in stand te houden, is een scherpe grens noodzakelijk in de vorm van water, een sloot in het noordelijk deel en een bevaarbare insteek in het zuiden.

Ondernemers hebben voorgesteld de omvang van de bedrijfsgebouwen van noord naar zuid te laten afnemen, dus het zwaartepunt aan de noordkant te leggen. Vanuit het oogpunt van ruimtelijke kwaliteit wordt dat onderschreven. Verder moeten hoge eisen worden gesteld aan de architectuur van de bedrijven op de zuidkop aan de Hegemer Far en aan de noordkant bij de entree van het dorp. Het is vanzelfsprekend dat bij de verdere bouwactiviteiten heldere beeldkwaliteitseisen op schrift gesteld worden en er een supervisor-achtige regie wordt gevoerd bij de concretiseren van alle plannen. Deze regie dient ook gevoerd te worden op de inrichting van de buitenruimte, de aard van erfafscheidingen etc.

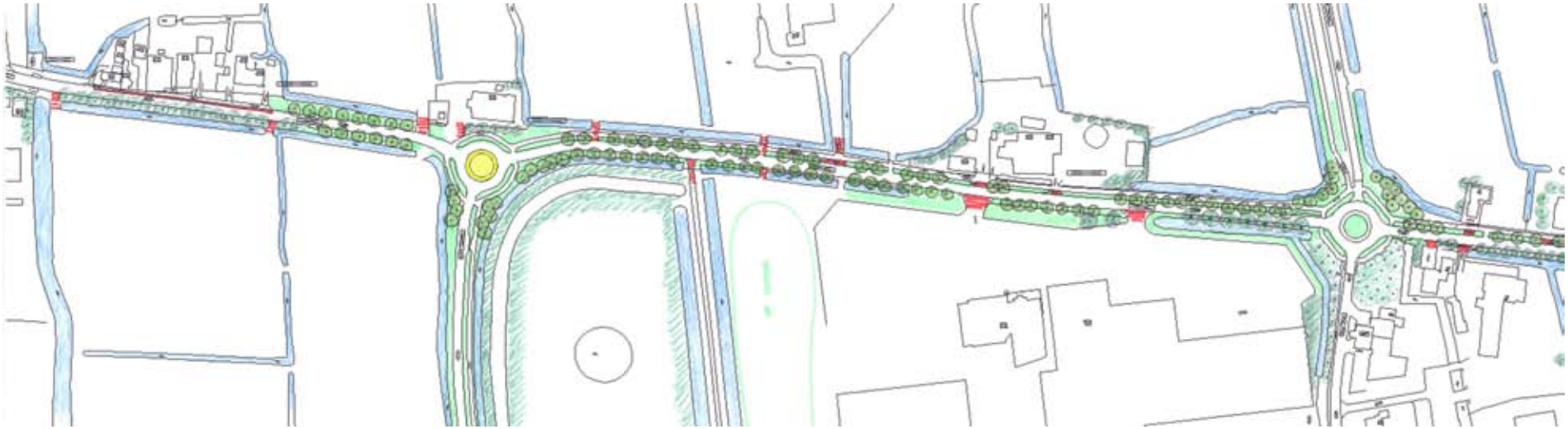

voorbeelduitwerking noordrand Heeg

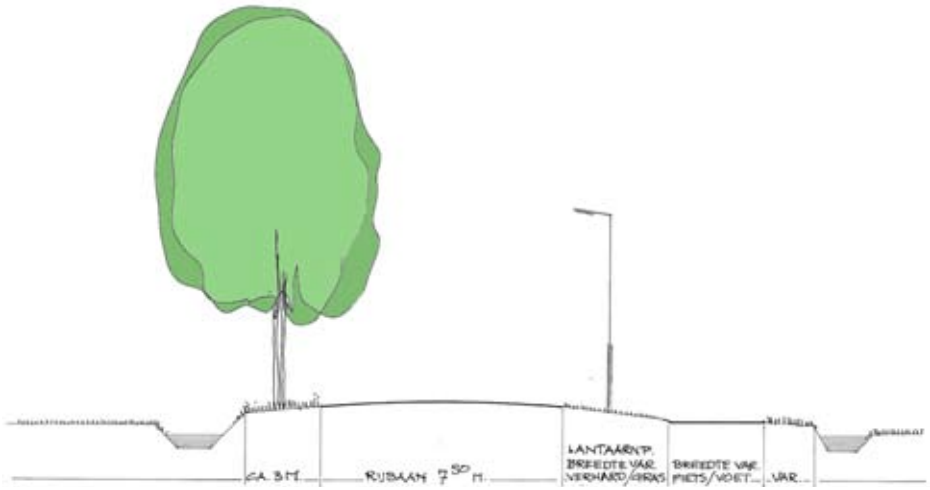

Osingahuizen principeprofiel bestaand

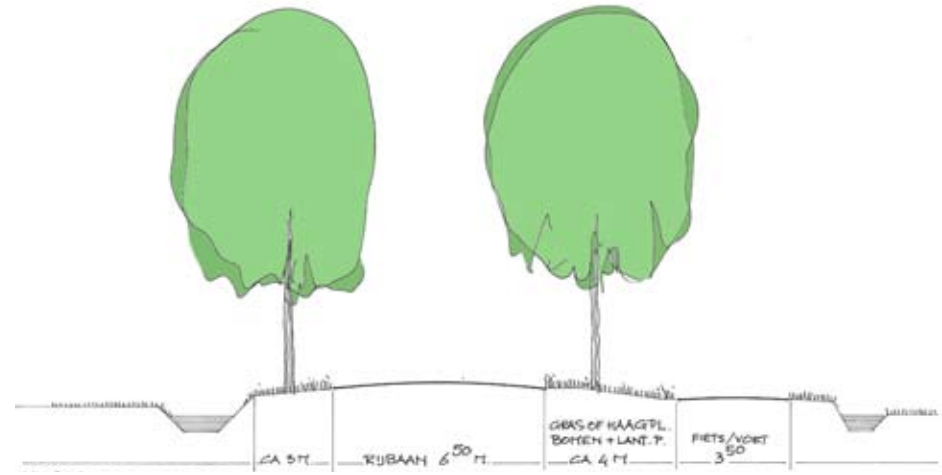

Osingahuizen principeprofiel nieuw

De entree van Heeg
In het profiel is qua maatvoering en materialisering veel te winnen door aanvullen van de hiaten in de laanbeplanting en aanleg van zo groen mogelijke bermen, met gras of haagplantsoen en door eenheid in de verhardingen van rijbaan, fietspaden en opritten. Aandacht voor de erfafscheidingen langs de weg is ook van belang, bewoners en gebruikers moeten ertoe worden aangezet deze zo groen mogelijk te maken. De knooppunten zijn van oost naar west: de brug over de Wimerts, de afslag naar De Skou, de rotonde bij de Draei en de weg naar IJst en de rotonde naar het centrum van Heeg, waar de weg in versmalde vorm doorgaat via Lytshuizen naar Oudega-W. Juist dat laatste stuk is erg mooi door de monumentale populieren. Te zien is dat aanplant juist van populieren een maximaal effect heeft op de ervaring van de weg als landelijke route.

De scheepswerf bij de brug over de Wimerts moet een passende, liefst maritieme bestemming krijgen/houden. De afslag naar De Skou vraagt om verduidelijking en een opwaardering van de opstallen van bouwbedrijf Vellinga is gewenst, gedacht wordt aan transformatie tot voorlichtingscentrum voor het bedrijfsterrein. De rotonde naar de Draei en IJlst met vele bomen is prima in orde. De rotonde naar het centrum van Heeg zou een accent moeten krijgen, een bijzondere aanpak die kunstzinnig maar niet schreeuwerig verwijst naar de geschiedenis of de identiteit van het dorp. Transportbedrijf Veenstra zal bij verdere uitbreiding zijn groene signatuur moeten behouden en aandacht moeten besteden aan de architectuur, het kan wat vriendelijker.

(7) Aanbevelingen, prioriteiten en vervolgacties

Prioriteiten
Het is al betoogd: met het mogelijk vrijkomen van de Foekema-lokatie is er nu dé kans om het dorpshart van Heeg een grote impuls te geven. De houtbouw van schepen met de palingaak, de tjotters en andere Friese jachten kunnen een centrale positie krijgen in het dorp: een trekker die bijdraagt aan de sfeer in het dorp en het imago van watersportdorp Heeg. Het is van groot belang dat de gemeente de regie van particuliere partijen overneemt en de kans grijpt om It Eilân meer bij het dorpshart te trekken. Dit vraagt om investeringen op de korte termijn. Langer talmen en de zaken op hun beloop laten is ongewenst. Dit heeft de eerste prioriteit.

Het dorp zal ook een beter samenhangend geheel worden als de Pharshoeke en de passantenhaven hechter met het dorp worden verbonden. Dit heeft dan ook de tweede prioriteit. Het dorp moet meer gezicht krijgen aan het meer, permanente woningbouw gemengd met recreatie op de Pharshoeke draagt daaraan bij. Bouwen op de Pharshoeke heeft dan ook voorrang boven bouwen op It Marlân. Bouwen op It Marlân kan een aantrekkelijke, kleinschalige afronding vormen van het dorp aan de westrand. Er wordt aanbevolen om voor de hele zone ten zuiden van het dorpshart een integraal plan te maken met randvoorwaarden ten aanzien van parkeren, ontsluiting, het vrijhouden van zichtlijnen en eisen ten aanzien van beeldkwaliteit van de bebouwing. Ook daarin zou de gemeente het voortouw moeten nemen. In dat plan kunnen dan ook de uitbreiding van de passantenhaven, de verplaatsing van de WSH en betere voorzieningen voor wedstrijdzeilen worden vastgelegd. Direct aan de oever moeten bakens, wervende objecten uitstralen dat Heeg een goede plek is om aan te leggen. Eén van deze bakens zou een icoon voor Heeg kunnen worden, een beeldmerk waaraan men het dorp herkent. Het is een uitdaging om zo'n eigentijds icoon aan, of beter ín het meer te ontwerpen. Het moet uitstraling koppelen aan bruikbaarheid.

De planvorming voor de oostkant van De Skou heeft eveneens een hoge prioriteit in combinatie met de entree over land bij Osingahuizen. Juist dit landfront is in het verleden vergeten en vormt nu een weinig uitnodigende entree voor bewoners en recreanten. De integrale ontwikkeling van de Skou heeft ook prioriteit uit het oogpunt van natuurontwikkeling.

Aandacht voor het stedenbouwkundig ontwerp en de architectuur
De diverse nieuwe ontwikkelingen in Heeg moeten worden getoetst aan de bijdrage die ze leveren aan de ruimtelijke kwaliteit. Eén van de in het oog springende aspecten daarbij is de kwaliteit van de stedenbouwkundige structuur en de architectuur van gebouwen. Er is meer regie nodig bij de planvorming maar ook bij de uitvoering. Welstand speelt daarin een rol maar heeft waarschijnlijk een te beperkte reikwijdte. Wij bevelen aan bij de grotere projecten zoals It Eilân en de zuidwestelijke zone een onafhankelijke supervisor aan te stellen die gedurende het hele traject de kwaliteit blijft bewaken. Bij veel grote projecten in den lande werkt deze vorm van kwaliteitsbewaking uitstekend.

natuurbeleving op De Poelen

zicht op Heeg vanaf de Weisleat

Masterplan voor waterfronten moet verder kijken dan de oeverzone
Bij het opstellen van dit advies is duidelijk gebleken dat het opstellen van een masterplan voor het waterfront van Heeg niet mogelijk is door alleen naar de oeverzone te kijken. Iedere oeverzone is anders en onlosmakelijk verbonden met de rest van het dorp. Ruimtelijke kwaliteit van een watersportkern is meer dan het waterfront zelf. Juist aan de landzijde is vaak sprake van een achterkantsituatie en is veel winst op het gebied van ruimtelijke kwaliteit te behalen. Een integrale aanpak is noodzakelijk en zou ook in de nog te maken plannen moeten worden gevolgd.

Gezamenlijke marketing
Het vergroten van de ruimtelijke kwaliteit is niet genoeg om Heeg tot een aantrekkelijker watersportdorp te maken. Het imago moet ook via een goede marketing aan de man worden gebracht. Dat zou niet solistisch vanuit Heeg moeten gebeuren. Waterrecreanten komen niet voor Heeg naar Friesland, maar voor het uitgestrekte vaargebied met de talloze dorpen en stadjes. Het is dan ook verstandig om de krachten te bundelen in een gezamenlijke marketingstrategie. Een aantal wintersportgebieden deden dat bijvoorbeeld om hun aantrekkelijkheid en ruime mogelijkheden ook in de zomerperiode onder de aandacht te brengen. In Europa zijn meer voorbeelden bekend van regio's waar gezamenlijk het recreatief potentieel is verhoogd. Dit kan door promotiemateriaal te maken en gasten op een aardige en uitnodigende manier (rol havenmeester!) van informatie te voorzien.

(8) literatuurlijst

Literatuurlijst en andere bronnen project Friese waterfronten

- Alma, Carla, De meerwaarde van de vaarrecreatie, artikel in Noorderbreedte 2008 04a.
- Berkers, ir Rob en ir Martine van Loon, Fryslân door de ogen van de watersporter, een literatuurstudie over ruimtelijke kwaliteit, Stichting Recreatie, Den Haag, 2007.
- Bügel Hajema Adviseurs, Masterplan Heeg 2008-2018, Wymbritseradiel, 2008.
- BügelHajema Adviseurs BV, Horecanotitie Heeg, Wymbritseradiel, 2008.
- Gaag, Stef van der, red., Nieuwe kijk op oude dorpen, Sneek, 2005.
- Gemeente Wymbritseradiel, Untwikkelingsplan Aldegea, IJlst, 2008.
- Houting, Edward, Meerverkenningen in het noorden. De Wijde Ee's en het Pikmeer, artikel in Noorderbreedte 2001-05.
- Houting, Edward, Meerverkenningen in het noorden. Gakkende ganzen, dood riet en levende russen: een wandeling rond poelen bij Heeg, artikel in Noorderbreedte 2001-05.
- Haas, M.de, F. Hegger, drs, P.H. Huig, Toerisme in cijfers 2007, Gemeente Wymbritseradiel, Leeuwarden, 2007.
- INBO, Heech 'T Eilan, presentatie College van B&W 10 februari 2009, in opdracht van BGH planontwikkeling.
- Karstkarel, Peter, Ontspannen wonen in Friesland, maar spanning aan het water, artikel in Noorderbreedte 2000-03.
- Karstkarel, Peter, Stadshart IJlst wordt pittagoresk en rustitatiek, artikel in Noorderbreedte 2000-04.
- Kolpa architekten bv, Herontwikkeling De Skou, Heeg 2 modellen, Rotterdam, 2009.
- Noordpeil landschap & stedenbouw et al, Fryslân vanaf het water beleving van ruimtelijke kwaliteit van het Friese landschap door waterrecreanten, deel 01 ideeënbundel, deel 02 kwantitatief onderzoek, deel 03 kwalitatief onderzoek , Leeuwarden, 2008.
- Plaatselijk Belang Heeg, Visie op Heeg, notitie 2009.
- Provincie Fryslân, Romte Het Friese landschap van de toekomst, Leeuwarden, 2006.
- Provincie Fryslân, Koers op Fryslân, plan van aanpak Friese Meren Project 2e fase, Leeuwarden, 2007.
- Santema, Willem O., Heeg en de palinghandel op Londen, Heeg, 1995.
- Interessante lesbrief over de geschiedenis van de palinghandel, uitgave ter gelegenheid van de manifestatie 'Monument van de Maand'.
- Smit, Klaas, Van eilân naar meer, 60 jaar Stayokay Heeg, zeilschool It Beaken, een geschiedenis, Heeg, 2006.
- Stenvert, Ronald e.a., Monumenten in Nederland, Friesland, Zwolle, 2000.
- Beschrijving van de rijksmonumenten in de provincie Friesland.
- Stichting de Nieuwe Kijk, Nieuwe kijk op oude dorpen, 2005.
- Strootman landschapsarchitecten, Nationaal Landschap Zuidwest Fryslân, Landschapsontwikkelingsvisie & Kansenkaart, 2008.
- Vijn, Buro, Waterfront Grou, visieplan, Boarnsterhim, 2005.
- Waterrecreatie Advies, Onderzoek vaargedrag Fryslân en Leeuwarden, Leeuwarden, 2007.
- Zoest, J.G.A. van, Landschapskwaliteit. Uitwerking van de kwaliteitscriteria in de Nota Landschap. Wageningen, 1994.

Kaarten

- ANWB waterkaart Friese Meren
- Fietsroute netwerk Fryslân, Zuidwest
- Wandel- en fietskaart Fryslân
- IJswegenkaart van Friesland
- Kaart Recreatieschap De Marrekrite
- Topografische kaart ca 2004 schaal 1:25.000
- Historische kaart ca 1853 schaal 1:25.000
- © Topografische Dienst Kadaster Emmen

(9) colofon

Atelier Fryslân

Eewal 66
8911 GT Leeuwarden
t 058 - 2333980
e info@atelierfryslan.nl
w www.atelierfryslan.nl

Peter de Ruyter
Mark Berger

Ank Bleeker en Anneke Nauta
landschapscharchitecten BNT
-uitvoerend adviesbureau-

Alexanderweg 12
6721 HG Bennekom
t 0318 - 416976
e info@blekernauta.nl
w www.blekernauta.nl

Ank Bleeker
Anneke Nauta

Noordtij
-Uitvoerend communicatiebureau-

Wirdumerdijk 13c
8911 CB Leeuwarden
t 058 - 2130819
e info@noordtij.nl
w www.noordtij.nl

Jaap Jepma
Rianca Huisman

Gemeente Wymbritseradiel
-aanvrager advies-

Stadslaan 75
8650 AA, IJlst
t 0515 - 534444
w www.wymbritseradiel

Trynke Schuurmans
Bert de Jong

Projectbureau Friese Meren
-aanvrager advies-

Snekertrekweg 1
8912 AA Leeuwarden
t 058 - 292 58 62
e secrfriesemeren@fryslan.nl
w www.friesemeren.nl

Mariëtte Hooftman
Tineke Cazemier

Deelnemers klankbordgroep:

Dhr. K. Alberts - Dorpsbelang Heeg
Dhr. J. van den Berg - De Marrekrite
Dhr. W. van Gorkum - Plattelânsprojekten ZWF
Dhr. K. de Jong - Heeg van Ouds / bewoner
Dhr. M. Jonkhart - Houtbouwmuseum
Dhr. J. Keijzer - De Pharshoeke
Mevr. E. Loopik - Bewoner
Dhr. M. Reyersberg - WSH / Passantenhaven
Dhr. R. van Roessel - WSH / Tjottervloot
Dhr. G. Terpstra - Kunstenaar
Dhr. F. Veenstra - Ondernemersvereniging Heeg
Dhr. T. Veenstra - Ondernemersvereniging Heeg
Dhr. J. Vellinga - Ondernemersvereniging Heeg
Dhr. P. Vlas - Fûgelwacht Heech
Dhr. H. van de Water - Stichting Heempark Heech
Dhr. T. van der Zee - Coöperatieve Vereniging It Eilân